

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος

Συνδρομή ἑτησίαι: Ἐν Ἑλλάδι: φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἑτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

14 Αὐγούστου 1877

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Συνέχεται ἐκ τ. 1. 497.

Ε'

"Ὅτι ἡ ψυχὴ ἐνεργεῖ εἶναι γεγονός ἐπὶ προφανέστατον, ὅπερ δὲν ἔχομεν ἀνάγκη ν' ἀποδείξωμεν· τὸ μόνον ζήτημα εἶναι ἐὰν ἡ ἐνέργεια αὐτῆς εἶναι αὐτοκίνητος ἢ ἑτεροκίνητος, καὶ ἐὰν δυνάμεθα εἰς τὰ δύο προηγούμενα προσόντα, τὴν ἐνότητα καὶ ταυτότητα, νὰ προσθέσωμεν ὡς τρίτον τὴν αὐτενέργειαν.

Οἱ ὕλισται φυσικῶ τῷ λόγῳ θεωροῦσι τὰ ἐν τῇ ψυχῇ ὡς ἀναγκαῖον μηχανισμὸν, ἐξαρτώμενον ἐκ τοῦ ἀναγκαίου μηχανισμοῦ τοῦ σώματος καὶ εἰς αὐτὸν ἀναγόμενον, καὶ ἀρνοῦνται αὐτῇ παῖσαν αὐτενέργειαν. Ἄλλ' ἐὰν ἡ ψυχὴ εἶναι ἐνιαῖόν τι καὶ ταυτούσιον, ἕτερον παρὰ τὸν σωματικὸν ὀργανισμὸν, ἀδύνατον φαίνεται ἀπ' ἀρχῆς νὰ μὴ ἔχῃ ἰδίαν ἐνέργειαν. Πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι εἰς ἀδιάκοπον κίνησιν, ἥτοι ἐνέργειαν, καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς ἀνάγοντας τὰ πάντα εἰς τὴν ὕλην, ἡ ὕλη κινεῖται ἀκαταπαύστως ὑπὸ ἐσωτερικῆς τινος δυνάμεως, ἥτις παράγει πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου. Ἡμεῖς δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἐν τῷ πνεύματι. Τὸ μόνον ζήτημα εἶναι, ὡς ἐλέγομεν, ἐὰν καὶ ἡ ἐν τῷ πνεύματι ἐνέργεια ἀνάγεται εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ὕλης.

Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου δύο μέσα ἔχομεν, τὴν ἐσωτερικὴν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν παρατήρησιν. Τὰ δύο ταῦτα μέσα βοηθοῦνται ἀμοιβαίως, ἐὰν ἡξεύρομεν νὰ τὰ μεταχειρισθώμεν, καὶ πρέπει νὰ μᾶς φέρωσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἐξαγόμενον, ὡς δύο ἀντίθετοι γράμμαι ἀΐτινες συναπαντῶνται εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον.

Ἄς ἀρχίσωμεν ἔξωθεν. Ἐὰν ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς παράγεται καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ σώματος, πρέπει νὰ εὐρωμεν τὸν σύνδεσμον τῆς παραγωγῆς καὶ ἐξαρτήσεως ἐν τῇ ἐπαφῇ τοῦ ἡμετέρου ὀργανισμοῦ πρὸς τὰ περὶ αὐτὸν στοιχεῖα. Ἡ ἐξωτερικὴ ὕλη ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς ὕλης τοῦ ὀργανισμοῦ, παράγει ἐν αὐτῇ ποικίλας ἀλλοιώσεις, καὶ μεταξὺ τῶν ἀλλοιώσεων τούτων πρέπει νὰ εὐρωμεν ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ὀνομάζομεν νόησιν, βούλησιν, συλλογισμὸν κλ., ἥτοι τὰ πνευματικὰ φαινόμενα ἵδια τῆς ἡμετέρας ψυχῆς. Τότε, ἀλλὰ τότε μόνον

δικαιοῦμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα εἶναι τῆς αὐτῆς φύσεως τῶν ὕλικῶν φαινομένων, ὅτι ἐκ τούτων ἐξαρτῶνται, καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ ἰδίαν ἐνέργειαν δὲν ἔχει. Τώρα τί διδάσκουσιν ἡμᾶς περὶ τούτου αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι;

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐμελέτησαν καὶ μελετῶσι καθ' ἐκάστην τὴν ἐπαφὴν ταύτην τοῦ ἡμετέρου ὀργανισμοῦ πρὸς τὰ περὶ αὐτὸν στοιχεῖα, καὶ εὐρίσκουσιν ὅτι τὰ μόρια τῆς ἐξωτερικῆς ὕλης κινούμενα παράγουσιν ἀνάλογον κίνησιν ἐν τοῖς μορίοις τοῦ ὀργανισμοῦ, ἥτις λέγεται ἐντύπωσις, καὶ ὅτι ἡ κίνησις αὕτη μεταδίδεται διὰ τῶν νέρων εἰς τὸ κέντρον τοῦ νευρικοῦ συστήματος· ἀνεκάλυψαν μέχρι τινὸς τοὺς νόμους καθ' οὓς γίνεται καὶ μεταδίδεται ἡ ἐντύπωσις, καὶ πολλὰ μικροσκοπικὰ παρατηρήσεις γίνονται καθ' ἐκάστην πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν νόμων τούτων, ἀλλ' ἂν οὐ φθάσωσιν εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον τῆς μεταδόσεως αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι δὲν μᾶς λέγουσι ποῖον εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐντυπώσεως, πῶς ἡ ἐντύπωσις μεταβάλλεται εἰς αἴσθησιν· πολὺ ὀλιγώτερον μᾶς λέγουσι τί εἶναι ἡ αἴσθησις, τί εἶναι ἡ ἀντίληψις, καὶ ποῖα εἶναι τὰ ἀναρίθμητα φαινόμενα τὰ ὁποῖα ἔρχονται ἀκολουθῶς μετὰ τὸ φαινόμενον τῆς ἀντιλήψεως, συνδυάζονται μετ' αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ συγκροτοῦσι τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τῆς διανοίας. Ἰνα μάθωμεν τί εἶναι ἡ αἴσθησις, τὸ πρῶτον τοῦτο γεγονός τοῦ πνεύματος καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον τὸ ὕλικώτερον, καθ' ὅσον ἐκ τῆς ὕλικῆς ἐντυπώσεως παράγεται, ἀναγκαζόμεθα νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν ἐξωτερικὴν παρατήρησιν, καὶ νὰ προσδράμωμεν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν, ἥτις μόνη δύναται νὰ μᾶς εἴπῃ τί εἶναι, διότι ἡ αἴσθησις οὐδέποτε προέκυψεν ἐκ τῆς φυσικῆς ἢ χημικῆς ἀναλύσεως, καὶ ἐὰν ὑποθέσῃτε ἄνθρωπον οὐδέποτε καθόντα ἐν ἐκτὸς τὴν αἴσθησιν τῆς ἀκοῆς, ὅσῳ καὶ ἀνμελετήσῃ τοὺς νόμους τῆς διαδόσεως τοῦ ἤχου καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὠτὸς, οὐδέποτε θέλει καταλάβει τί εἶναι ἡ αἴσθησις τοῦ ἤχου. Τὸ αὐτὸ ρητέον καὶ περὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων. Καὶ τί μᾶς λέγει ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρησις περὶ αἰσθήσεως; Μᾶς λέγει ὅτι ἡ αἴσθησις δὲν εἶναι κίνησις μορίων ὡς ἡ ἐντύπωσις, ἀλλ' ἕτερόν τι, ὁσφρησίς, γεῦσις, ὄρασις, ἀκοή, αἴτινες ἔχουσιν

ιδίους χαρακτήρας, ότι η έντυπωση είναι απλή άφορμή εξής γεννήται ή αίσθησις, άλλ' ούχι πάντοτε, ούχι εξ ανάγκης, ότι υπάρχουσιν ένίοτε αίσθησεις άνευ προηγουμένης έντυπώσεως ως επίσης έντυπώσεις άνευ αίσθήσεως, ότι ένα γεννηθή εκ της έντυπώσεως αίσθησις απαιτείται συνέργειά τις ή τουλάχιστον μη άντενέργεια της ψυχής, ότι αυτή δύναται ν' άντενέργησιν κατά των έντυπώσεων, και άντενέργει ένίοτε τοσοῦτον, ώστε αί σφοδρότεροι παρέρχονται άνεπαίσθητοι, ότι απ' έναντίας εξ αυτής εξαρτάται νά καταστήσῃ ζωηρότερας έντυπώσεις τινάς δι' ιδίαν προσπαθείας, ήν προσοχήν όνομάζομεν, ένισχύουσα αὐτάς χωρίς νά προσθήσῃ οὔτε έν μόριον εἰς τήν ὕλην, οὔτε ένα βαθμόν έντάσεως εἰς τήν ὑποκινούσαν αὐτήν δύναμιν, ότι παρομοίως δύναται νά προσέξῃ εἰς έν μόνον στοιχείον της έντυπώσεως και νά παραβλέψῃ τά άλλα, δύναται τουτέστι ν' άνκλύσῃ τήν αίσθησιν εἰς τά ἐλάχιστα αὐτῆς μόρια, ν' άποσπάσῃ αὐτά απ' άλλήλων διὰ της λεγομένης άφαιρέσεως, νά κρίνῃ μεταξὺ αὐτῶν και νά τά συνδυάσῃ άλλως ή ως εἶναι έν τη φύσει, έπεξεργάζομένη οἰκονομικῶς και άφ' έαυτῆς τά διδόμενα της αίσθήσεως. Ταῦτα διδάσκει ήμᾶς ή έσωτερική παρατήρησις περί αίσθήσεως, και ταῦτα άποδεικνύουσιν άναντιρρήτως ότι ή ψυχή έχει ιδίαν ένέργειαν σχετιζομένην πρός τήν ένέργειαν της ὕλης, έξαρτωμένην ένίοτε εξ αὐτῆς, άλλ' ούχι πάντοτε, ούχι κατ' ανάγκην.

Εάν δέ ταῦτα διδάσκει ή έσωτερική παρατήρησις περί της ψυχικῆς ένέργειας ως πρός τήν αίσθησιν, τί ρητέον περί των άλλων φαινομένων και ένέργειων τοῦ πνεύματος; Πώς ή αίσθησις γίνεται μνήμη και άνάμνησις, πώς άνανεούται, άφ' οὔ ἐπὶ μικρόν έφαινετο έξαλειφθεῖσα, πώς γίνεται ή σύζευξις των έννοιων, τί εἶναι ή γενίκευσις, τί ό συλλογισμός, τί ή φαντασία, τί ή ήθικῆ ένέργεια κλ.; Ενταῦθα αἱ άποδείξεις της ιδιαιτέρας της ψυχῆς ένέργειας εἶναι τόσῳ πολυπληθεῖς ώστε άδυνατούμεν νά τās αναφέρωμεν, διότι όσῳ άπομακρυνόμεθα της ψυχῆς, κατά τοσοῦτον κατανοοῦμεν ότι εύρισκόμεθα εἰς άλλον κόσμον έχοντα ιδίαν φύσιν, ιδίους νόμους, ἴδιον προορισμόν. Περὶ τούτων περιοριζόμεθα εἰς μίαν μόνην παρατήρησιν. Πᾶσαι αἱ λειτουργίαι τοῦ σώματος άντιστοιχοῦσιν άκριβῶς πρός τήν κατασκευήν των ὀργάνων δι' ὧν τελοῦνται, και νοοῦμεν έντελῶς διατὶ ή δεῖνα λειτουργία άπαιτεῖ τὸ δεῖνα ὄργανον και διατὶ και πῶς τοῦτο έχει άρμόζουσαν εἰς τήν λειτουργίαν αὐτοῦ κατασκευήν. Εάν παραβάσωμεν λ.χ. τήν κυκλοφορίαν τοῦ αίματος, τήν άναπνοήν, τήν πέψιν πρός τά ὄργανα δι' ὧν γίνονται, παρατηροῦμεν ότι τὸ ὄργανον εἶναι τρόπον τινά ή εἰκὼν της λειτουργίας, άν-

τιστοιχεῖ πρός αὐτήν, και αὕτη άντιστοιχεῖ πρός εκείνο, και διὰ τοῦτο αἱ περί τὸ σῶμα έπιστήμαι δύνανται νά παραδοθῶσι δι' ὕλικῶν σχημάτων, και οὐδόλως δυσκολευόμεθα νά καταλάβωμεν ότι έν βευστόν λ.χ. δέν δύναται νά κυκλοφορήσῃ εἰμή διὰ τινων σωλήνων και άγγείων, και ότι ένα μεταδοθῇ τὸ φῶς ή ό ήχος, άπαιτοῦνται ιδιαιτέρας τινές κατασκευαί, αἵτινες έλλόγως άντιστοιχοῦσιν πρός τήν λειτουργίαν εἰς ήν προωρίσθησαν. Αλλ' εάν ή νόησις εἶναι λειτουργία τοῦ έγκεφάλου, ή, ως έλεγεν ό Βρουσαῖς, έκκρισις αὐτοῦ, δέν βλέπομεν ποῖα έν αὐτῷ τά ὄργανα της λειτουργίας ταύτης; ποῖον τὸ ὄργανον λ.χ. της άναμνήσεως; διὰ τίνος χημικῆς ένέργειας άναζῶσιν ως παλίμψηστα αἱ πρό πολλῶν έτών έξαλειφθεῖσαι ιδέαι; διὰ τίνος ὕλικῆς κατασκευῆς έξέρχονται άλλαι εξ άλλων αἱ ιδέαι δυνάμει τοῦ συλλογισμοῦ; πῶς συνδυάζονται κατά τινας τύπους οὐδόλως υπάρχοντας έν τῷ κόσμῳ, οἷα τά εἶδη και τά γένη; πῶς υπάρχουσιν έν ήμῖν έννοιαι και άρχαί ὧν τά άντικείμενα πρός οὐδέν ὕλικόν άντιστοιχοῦσιν, οἷον ή έννοια τοῦ άπείρου τόπου και χρόνου, ή άρχή ότι πᾶν φαινόμενον πρέπει νά προέρχεται εκ τίνος αίτίου; ποῦ εἶναι έν τῷ έγκεφάλῳ αἱ πρός παραγωγήν τοιούτων νοημάτων κατάλληλοι παρασκευαί; Όσῳ και άν αναλύσωμεν τήν έγκεφαλίκην ὕλην, οὐδέν τοιοῦτον εύρίσκομεν. Πλὴν μικρῶν τινων διαφορῶν ὄγκου και σχήματος, ό ὀργανισμός ὅλων των έγκεφάλων όσους άνέλυσε μέχρι τοῦδε ή έπιστήμη εἶναι ό αὐτός, οὔτε δυνατόν εἶναι νά καταλάβωμεν εκ της αναλύσεως ταύτης ποῖον εἶναι έν αὐτοῖς τὸ ὄργανον τοῦ συλλογισμοῦ, ποῖον τὸ της έπιστημονικῆς γενικεύσεως ή της ποιητικῆς φαντασίας, και πῶς τά ὄργανα ταῦτα συντελοῦσιν εἰς τήν ένότητα της νοητικῆς ένέργειας. Αδύνατον νά καταλάβωμεν εκ της επιβλέψεως τοῦ έγκεφάλου εάν ό φέρων αὐτὸ ήτο έπιστήμων ή καλλιτέχνης, εάν εἶχεν έξοχον τήν μνήμην ή ισχυρόν συλλογισμόν ή ζωηράν τήν φαντασίαν, ως διὰ της επιβλέψεως των σωματικῶν ὀργάνων κατανοοῦμεν εάν ήτο εύρωστος ή άρρωστος, εάν εἶχε τήν δεῖνα ή δεῖνα ιδιουσυγκρασίαν, τήν δεῖνα ή δεῖνα διάθεσιν. Η νοητικῆ ένέργεια γίνεται, τοῦτο εἶναι βέβαιον, τοῦτο μαρτυρεῖ ή διὰ της συνειδήσεως έσωτερική παρατήρησις, άλλὰ πῶς γίνεται, τοῦτο δέν διδάσκει ή έξωτερική παρατήρησις, ή έπιστήμη τοῦ σώματος, διότι οὔτε τά ὄργανα της ένέργειας ταύτης εύρηκεν, άν και τά εἴρησεν, οὔτε ή νοητικῆ ένέργεια άντιστοιχεῖ ποσῶς πρός ὕλικῆς και ὀργανικῆς λειτουργίας. Η έπιστήμη της ὕλης φέρει ήμᾶς εἰς τὰ πρόθυρα της ψυχῆς, άλλὰ δέν εἰσάγει εἰς αὐτήν, και όσῳ προοδεύσῃ ή έπιστήμη της ὕλης, θέλει πάντοτε άνακαλύψει πολλότῃτας πολλὰ πλασιαζόμενας και διακρουμένας ἐπ' άπειρον,

μόρια έντός μορίων έλκόμενα πρός άλληλα και συγκαταόμενα διὰ της έλξεως και παράγοντα άναριθμήτους συνδυασμούς, άλλὰ καθῶς δέν εύρηκεν οὔτε τήν άρχήν της ζωῆς οὔτε τήν ένότητα και ταυτότητα της ψυχῆς, ώσπύτως δέν θέλει εύρει οὔτε τήν άρχήν οὔτε τοὺς νόμους της ψυχικῆς ένέργειας. Η ένέργεια αὕτη εἶναι άλλης φύσεως, έχει άλλους νόμους, γινώσκειται και μελετᾶται δι' άλλων μέσων ναι μὲν σχετίζεται πρός τήν ένέργειαν τοῦ σώματος, συναρμόζεται μετ' αὐτῆς, άλλὰ δέν έξαρτάται άναγκαιῶς εξ αὐτῆς, δέν προσδιορίζεται ὑπ' αὐτῆς, και εἶναι κυρίως και πραγματικῶς αὐτενέργεια.

Εάν δέ άπεδείχθη ότι υπάρχει έν ήμῖν αὐτενέργεια, άπεδείχθη δι' αὐτοῦ τούτου ότι υπάρχει έλευθερία, διότι εάν ή ψυχικῆ ένέργεια εἶναι ιδιαιτέρα ένέργεια ένικίου τινός και ταυτουσίῳ στοιχείῳ μη ταυτιζομένου μετὰ τοῦ σώματος έν ᾧ υπάρχει, έπεται ότι οὐδὲ μετὰ της ένέργειας τοῦ σώματος ταυτίζεται, και έπειδή κατά τήν ένέργειαν τοῦ σώματος επικρατεῖ ή άνάγκη, έπεται ότι δέν επικρατεῖ έν τη ένέργειᾳ της ψυχῆς, ήτις έπομένως εἶναι έλευθερά. Αλλὰ μέχρι τίνος εἶναι έλευθερά, πῶς ή έλευθερά ένέργεια της ψυχῆς συνδυάζεται με τήν άναγκαίαν ένέργειαν της ὕλης και ποῖα τά εκ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου άποτελέσματα, περί τούτων έν τοῖς έπομένοις.

*Επεται συνέχεια.

II. ΒΡΑΣΙΑΣ.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΕΛΛΑΣ;

Οἱ ιστορικοὶ και οἱ ἐπὶ της Ιστορίας φιλοσοφῶντες ήξίωσαν, ότι άμεινον έπιρρόην άσκει ἐπὶ της άναπτύξεως τοῦ ανθρώπου, και ως άτόμου, και ως κοινωνίαν άποτελοῦντος, τὸ κλίμα και αἱ γεωγραφικαὶ περιστάσεις· πολλοὶ δέ, έμμένοντες άπολύτως εἰς τήν άρχήν αὐτήν, κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ότι, ένεκα της τοιαύτης άμέσου ἐπὶ τήν άνάπτυξιν τοῦ ανθρώπου έπιρρόης της χώρας, ήν κατοικεῖ ή άνθρωπος, εἶναι καταδεδικασμένοι λαοὶ τινες νά ὦσι στάσιμοι έν τῷ πολιτισμῷ, ή νά μη χωρῶσιν επέκεινα σημείων τινῶν, έν τη πορείᾳ τη προοδευτικῇ της άνθρωπότητος.

Δέν θίγομεν τήν συζήτησιν τοῦ θέματος τούτου· διότι, ως συμπεραίνει ό άναγνώστης, προορισται νά οδηγήσῃ αὕτη εἰς άναπτύξεις, αἵτινες, όσῳ άν θραχυνοῦσιν, έπονται πάντοτε εύρεται και μακραί, άρα μη οἰκτεῖται έν δημοσιέματι, οἷον ή μικρά Έστία αὕτη. Αλλ' ούχ ήτον, και άν τις μη έπιμείνῃ νά παραδεχθῇ άπολύτως τὸ δόγμα, οὔ έμνήσθημεν άνωτέρω, και νά σύρῃ εκ τούτου άπώτατα και οἰονει μαθηματικά συμπεράσματα, δέν δύναται εξ έτέρου ν' άμφισβητήσῃ τὸ άκριβές τοῦ ιστορικοῦ γεγονότος τούτου, ότι ή διασκευῇ χώρας τινος

δρίζει τὸν κλάδον της εργασίας, έν ᾧ προορίσται νά διακριθῇ λαός τις, και ότι ή έπιμέλεια εἰς τὸ τμήμα τοῦτο, τὸ παρὰ της φύσεως αὐτῆς προορισθέν, συγκροτεῖ τήν κυρίαν δύναμιν αὐτοῦ και στερεοῖ τήν έν τη δημοσπονδίᾳ τοῦ κόσμου υπεροχήν του, όσῳ ή προσοχή αὐτοῦ εἰς άλλότρια εκτρέπει τοῦτον της προωρισμένης τροχιάς, και τὸν καθιστᾷ πλάνητα κομήτην, υπείκοντα εκάστοτε εἰς τās δυνάμεις των σωματων, ὧν πλησίον τυχόν διέρχεται, έν τη άκωνονίστῳ και άσυνδέτῳ πορείᾳ του.

Εν παράδειγμα καθιστᾷ, ως νομίζομεν, καθρωτέραν τήν ιδέαν ήμῶν, πείθει δέ τὸν άναγνώστην, ότι εκτροπὸν τι δέν υποστηρίζομεν, τοιαῦτα λέγοντες. Λαός, κατοικῶν έν χώρᾳ, μη έχούσῃ παράλια και λιμένας, άλλ' εκτάσεις στερεᾶς γῆς, μεγάλας και εύφόρους, παραγούσας άφθονα τὰ πρός τήν τροφήν και τὸν βίον αὐτοῦ επιτήδεια, δύναται νά καταστή νευτικὸς λαός, και νά έπιδοθῇ εἰς τήν έμπορίαν, και μάλιτᾳ τήν πρωτίστην, τήν διὰ θαλάσσης; Βεβαίως ούχι. Λαός, κατοικῶν, εἴτε έν νήσοις, εἴτε έν χερσοννήσῳ, έχων δέ εκτάσεις γῆς περιωρισμένας και μη παραγούσας άφθονα τὰ πρός τροφήν, μάλιτᾳ δέ τοὺς δημητριακοὺς καρπούς, δύναται νά ζήσῃ και ν' άναπτυχθῇ, άλλως ή έπιδιδόμενος εἰς τήν ναυτιλίαν και εἰς τήν έμπορίαν; Βεβαίως ούχι. Ἰδοὺ δύο περιστάσεις, καθ' ἃς άναμφισβητήτως ή χώρα και ή γεωγραφικῆ οἰκονομία αὐτῆς προορίζουσιν, οὔτως εἰπεῖν, τὸν κλάδον της εργασίας της κυρίας, της εἰς νεωτέραν φράσιν έθνικῆς καλουμένης, και προχαράττουσι τήν ὁδόν, ήν έπείλει νά βαδίσῃ λαός τις, εάν θέλῃ νά διακριθῇ. Αἱ περιστάσεις αὗται δέ, αἱ δρίζουσιν τὸν τύπον και τήν διεύθυνσιν της εργασίας τοῦ κατοικοῦντος ταύτην ή εκείνην τήν χώραν λαοῦ, δρίζουσιν επίσης και τήν θάσιν της πολιτικῆς και διεθνούς δυνάμεως αὐτοῦ. Ο λαός, ό κατοικῶν ξηρὰς εκτάσεις μεγάλας, άνευ παραλίῳν, ή ἐλάχιστα έχων, πεπωμένως έπείγεται ν' άναπτύξῃ τήν κατά ξηράν δύναμιν αὐτοῦ· διότι και άλλως οὐδέν έτερον δύναται νά πράξῃ σπουδαῖον, καθίσταται δέ γελοῖος. Λαός, κατοικῶν νήσους ή χερσοννήσους, τήν ναυτιλίαν δέ και τήν έμπορίαν εξ άνάγκης μετερχόμενος, τήν κυρίαν ισχὺν αὐτοῦ δέν δύναται νά στηρίξῃ άλλαχού ή ἐπὶ της ναυτικῆς δυνάμεως. Ταύτης άμελῶν τήν έργάνωσιν και τήν άνάπτυξιν, παραδιδόμενος δέ εἰς τήν ξηράν και περί αὐτῆς μόνον μεριμῶν, εκτρέπεται της κυρίας τροχιάς αὐτοῦ, και παραδίδεται έρμαιον τῷ προστυχόντι. Τὸ λογικώτατον και ὅλως φυσικόν συμπέρασμα τοῦτο επέκυρσεν ή Ιστορία. Η στοιχειώδης αὕτη φρόνησις υπαγορεύει άρα παντὶ Έθνει νά μάθῃ πρωτίτως, εάν τινες παρ' αὐτῷ έπιμένωσι ν' άρνῶνται τὰ πασιδὴλα, τίς ή ὑπὸ των πραγμάτων και της άναλλοιώτου γεω-

γραφικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας του ὑποδεικνυμένη αὐτῇ ὁδῷ, καὶ ἐπὶ τίνε στοιχείῳ ὀφείλει νὰ στρέψῃ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, ἐὰν ποθῇ νὰ τηρήσῃ ἀξιοπρεπῆ ἐν μέσῳ τῶν ἐθνῶν θέσιν καὶ σεβασμὸν νὰ καταστήσῃ τοῖς περιοικοῖς.

Τίς ἡ Ἑλλάς, ἐρωτῶμεν ἡδὴ; Περιουσιζόμεθα δὲ εἰς τὴν ἐλευθέρην Ἑλλάδα μόνον, ἀφίνοντες, ἐπὶ τοῦ παρόντος, τὴν ὅλην Ἑλλάδα, τὴν μέγχι Βυζαντίου.

Οἱ πάντες γινώσκουσι βεβαίως, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς γεωγραφικῆς, ἐκ παραλίῳ ἐπομένως μακροτάτου, καὶ ἐκ πληθῶς νήσων. Ὅλοι οἱ ὅμως ἐμῶν ἔσως, διότι ἰδίᾳ τοῦτο δὲν ἐμελέτησαν, ὁποῖα τις ἡ ἑκτασίς τῶν παραλίῳ τῆς ἐλευθέρης αὐτῆς Ἑλλάδος, τίς ἡ ἀναλογία τῶν παραλίῳ τούτων πρὸς τὰς ναυτικωτάτας καὶ πρωτεύουσας ἐν τῇ θαλάσσῃ Δυνάμεις, τίς δὲ ἡ κατὰ μέσον ὅρον ἀπόστασις τοῦ μεσογειοτάτου σημείου αὐτῆς ἀπὸ τῆς παραλίῳ. Τὰς περὶ τούτων εἰδήσεις, διδασκτικωτάτας καὶ ἐν μέρει ἐκπληκτούσας, ἀλλ' ἀκριβεστάτας, στηρίζομεν εἰς μαθηματικὰς καταμετρήσεις τελείας, δίδομεν σήμερον ὀφείλομεν δὲ ταύτας εἰς τὰς μελέτας ἐνὸς τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων καὶ δικασκτικῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἡμετέρου πολεμικοῦ ναυτικοῦ, τοῦ κ. Λεωνίδου Παλάσκου, ὅστις, εὐμενῶς προσφερόμενος, ἄλλοτε ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν ταύτας, καὶ συνήνεσε νὰ ἐπιτρέψῃ, ὅπως μὴ κρύψωμεν αὐτὰς ὑπὸ τὸν μῶδιον αἰ ἀλήθειαι πρέπει νὰ φέρωνται ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἵνα φωτίξωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς θέλοντας νὰ μένωσιν ἐν τῇ σκοτίᾳ.

Ἰδοὺ αἱ πολῦτιμοι καὶ διδασκτικώταται εἰδήσεις αὗται:

Ἡ Ἑλλάς, ἡ νῦν ἐλευθέρη μόνον, οὐχὶ ἡ ὅλη Ἑλλάς, μετὰ τῶν νήσων, ἔχει παράλιαν ἐκτάσεως 5,120 χιλιομέτρων, ἐπὶ ἐμβαδοῦ τετραγωνικῶν χιλιομ. 50,123. Τίς ἡ ἑκτασίς τῶν παραλίῳ τῶν ἄλλων ναυτικῶν Κρατῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ ὁποῖον τὸ ἐμβαδὸν αὐτῶν; Ἰδοὺ πίναν ἐμφαίνων ἀμφοτέρω:

	Παράλιαν	Ἐμβαδόν
Ἀγγλία, ἡ μᾶλλον βρετανικαὶ νῆσοι,	3702 χιλμ.	313,675
Γαλλία, μετὰ τῆς Κορσικῆς	3736 "	528,575
Ἰταλία, μετὰ τῆς Σαρδονίας καὶ τῆς Σικελίας	2742 "	296,012

Ἐὰν ἀναζητήσωμεν τὴν ἀναλογίαν τῶν παραλίῳ καὶ τοῦ ἐμβαδοῦ τῶν τριῶν τούτων ναυτικῶν χωρῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος, εὐρίσκουμεν, ὅτι ἡ ἀναλογία αὕτη εἶναι ἡ ἐξῆς:

Ἀγγλία, ἀναλογία παραλίῳ καὶ ἐμβαδοῦ	84,5
Γαλλία, "	"
Ἰταλία, "	144,5
Ἑλλάδος, "	107,9
	9,8.

Ἐὰν ἡδὴ ὑποτεθῶσι τὰ παράλιαν ἐκάστου τῶν Κρατῶν τούτων ἀνεπτυγμένα ἢ ἐκτετυλιγμένα εὐθυγράμμως, ἡ δεξιὰ στήλη τῶν ἀνωτέρω δεικνύει τὸ ὕψος ἢ πλάτος τῆς ταινίας, ἥς τὸ ἐμβαδὸν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ τῆς χώρας, ἢ ἄλ-

λαὶς λέξεις, οἱ ἀριθμοὶ τῆς στήλης ταύτης δηλοῦσι τὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέσην ἀπόστασιν πάντων τῶν σημείων ἐκάστης χώρας. Συγκρίνοντες ἡδὴ τοὺς ἀριθμοὺς τούτους 84,5, 144,5, 107,9 πρὸς τὸν τελευταῖον, ἥτοι λαμβάνοντες, ὡς μονάδα, τὸν 9,8 τῆς Ἑλλάδος, εὐρίσκουμεν 8,5, 14,5, 11 καὶ 1, ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶναι 8½ φορὰς ναυτικωτέρη τῆς θαλασσοκράτορος Ἀγγλίας, 14½ φορὰς ναυτικωτέρη τῆς Γαλλίας, καὶ ἐνδεκάκις τῆς Ἰταλίας. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐπὶ τέλει, οἱ ἀποικοὶ τῆς Ἑλλάδος κατὰ μέσον ὅρον ἀπέχουσι τῆς θαλάσσης μόνον δύο περίπου ὥρας, ἐνῶ οἱ τῆς Ἀγγλίας ἀπέχουσιν ὥρας 17, οἱ τῆς Γαλλίας 29, καὶ οἱ τῆς Ἰταλίας 22.

Οἱ ἀριθμοὶ ἐκλήθησαν αἱ εὐγλωττόταται τῶν ἀποδείξεων, καὶ αἱ μᾶλλον ἀναμνησθήσονται. Σπανίως ὅμως οἱ ἀριθμοὶ τηλικαύτην ἔσχον δύναμιν ἀποδεικτικὴν καὶ πειστικώτερον ὑπῆρξαν ὅσα ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Οἱ ἀριθμοὶ, οἱ περὶ τῶν παραλίῳ τῆς Ἑλλάδος, χαρακτηρίζουσιν αὐτὴν οἷα πράγματι εἶναι, νῆσος δηλαδή, ἐπομένως Κράτος ναυτικὸν κυρίως, ἐὰν μὴ ἀποκλειστικῶς. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἐξηγοῦσιν ἐπίσης, πῶς ἡ Ἑλλάς, ἡ τόσῳ μικρὰς ἐκτάσεως, πρὸς τὴν Γαλλίαν παραβάλλομένη, καὶ πληθυσμὸν σμικρὸν κακτημένη, ἔχει, σήμερον, ἐμπορικὸν ναυτικὸν ἰσχυρότερον κατὰ τριακοσίας χιλιάδας τόννους μόνον ἔλασσον τοῦ ναυτικοῦ τῆς Γαλλίας, ἀνώτερον δὲ πολλῶν ἄλλων μεγάλων καὶ πρωτευόντων Κρατῶν. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἐξηγοῦσιν ἐπίσης καὶ τὰ πλεῖστα, ἐὰν μὴ πάντα, φαινόμενα τοῦ κυματισμοῦ τῶν δυνάμεων, κατὰ τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου, καὶ τῆς Ἑλλάδος τὰς περιπετείας. Ἐνὸς ἡ Ἑλλάς ἐκράτει τῆς θαλάσσης, κατίσχυεν, ἦν μεγίστη καὶ πλουσία, ἐλευθέρη καὶ ἐπιβαλλομένη. Ἡ πτώσις τῆς Ἑλλάδος, ὡς Κράτους καὶ Δυνάμεως, συμπίπτει πάντοτε τῇ ἐκπτώσει τῆς ναυτικῆς δυνάμεως αὐτῆς. Ἡ ἱστορία τοῦτο ἀναλλοιώτως μαρτυρεῖ, ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐπὶ τὴν Κολχίδα καὶ ἐπὶ τὴν Τροίαν ἐκστρατείας, μέχρι τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἡμῶν καὶ τοῦ εἰς Σύρον κατὰπλου τοῦ Χρόχου. Πάντες δὲ οἱ κατ' αὐτῆς στρατεύσαντες εἰς τοῦτο κυρίως ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν, εἰς τὴν ἐξόντωσιν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως αὐτῆς· διότι ἐγίνωσκον, καὶ οὕτως ἐγένετο, ὅτι τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς Ἑλλάδος συντριβομένης, ἡ Ἑλλάς πίπτει αἰχμάλωτος τῇ κατὰ θάλασσαν κυριεύσαντι.

Ἀλλ' ἐνῶ τοιαῦτα διδάγματα ἡ φύσις καὶ ἡ ἱστορία παρέχουσιν ἡμῖν, ἀπὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα καὶ ἐπέκεινα, παραπαίοντες, τρεπόμενοι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν στοιχείων, ἅτινα εἰσιν ἐπικουρά, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ θεμέλιον τῆς δυνάμεως ἡμῶν. Τοῦτο δὲ τόσῳ μᾶλλον λυπηρὸν ἀπο-

θαίνει, ὅσα καὶ ἐξώθεν δὲν ἔλλειψαν αἱ παρορμήσεις καὶ αἱ διαφωτίσεις. Τῷ 1861, ὁ πρίγκιψ Joinville, ὁ νουνεχὴς καὶ πεπαιδευμένος υἱὸς τοῦ Φιλίππου, καὶ πεπειραμένος ναύτης, ἀπεκάλει ἀπομώρων τὴν προσπάθειαν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως καταστήσῃ ἡπειρωτικὴ Δύναμις. «Μεθ' ὅσα ἂν δαπανήσῃ ἡ Ἑλλάς,» ἔλεγε τότε, «εἰς «τύσασιν στρατῶν κατὰ ξηρὰν, μόλις θὰ καταστή «δεκάτη τετάρτη ἢ δεκάτη πέμπτη στρατιωτικὴ Δύναμις ἐν τῇ Εὐρώπῃ· ἀλλ' ὅμως δαπανῶσα εὐστόχως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ αὐτῆς, ὅ,τι ἀτάκτως ἀναλίσκει «εἰς ἀγρόνους προσπάθειας, δύναται, ἐντὸς ἑξα- «χῶς χρόνου, νὰ καταστή τριτοβάθμιος ναυτικὴ Δύναμις. Καὶ μία τοιαύτη Δύναμις,» προσέθετεν, «εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Ἀνατολῆς ἡθελεν ἔχει τοσαύτην σημασίαν, ὥστε πάντα τὰ «εὐρωπαϊκὰ Κράτη ἡθελον περιποιεῖσθαι τὴν «Ἑλλάδα, καὶ οὐδὲν θ' ἀπεφάτιζον περὶ τοῦ «ἀνατλικοῦ ζητήματος, ἄνευ τῆς ἀδείας καὶ «ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Ἑλλάδος.»

Ἀλήθειαι πάντα ταῦτα, αἵτινες ὅμως δυστυχῶς παρωράθησαν καὶ ἡμελήθησαν, εἰ καὶ πικρὰ διδάγματα ἔπρεπε ν' ἀνοίξωσιν ἐπὶ τέλει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ὅπως διακρίνωμεν πρὸς τίνε σημεῖα ὀφείλομεν νὰ στραφῶμεν, καὶ ἐπὶ τίνε στοιχείῳ ν' ἀναπτύξωμεν τὴν δραστηριότητα, ἥτις εὐτυχῶς δὲν ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ Ἑθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ὅμως δὲν ἔτυχεν εἰσέτι διευθύνσεως νοήμονος.

Τὰ Ἑθνη δὲν ζῶσιν ἡμέρας καὶ ἔτη, ἀλλ' ἐπὶ αἰῶνας. Ἡ Ἑλλάς, ἀμελήτασα τὰ κύρια, μέχρι σήμερον, ἂν ἐξυπνήσῃ, τοῦλάχιστον τῶρα, καὶ πάλιν καιρὸν ἔχει ν' ἀναδειχθῇ, οἷαν ἡ θέσις τῆς καὶ ἡ διακόσμησις ἡ φυσικὴ αὐτῆς ὑποδεικνύουσι τῷ σπουδαίῳ κριτῇ τῶν ἀνθρωπίνων. Μήποτε δὲ λησμονεῖ ὁ Ἕλληνας τοῦ «ἡ» μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, ὅτι Πατρίδα ἔχει αὐτὴν ἐκείνην, ἣν οἱ Μύριοι ὑπὸ τὸν Εὐνοφῶντα ἐχαίρετισαν ἀπὸ τοῦ ὅρου τῆς Θήκης, τὴν Θάλασσαν. «Ὅτε εἶδον αὐτὴν, παράφοροι ἐκ χαρᾶς ἀνεβόησαν, Θάλαττα! Θάλαττα! καὶ, ὡς ὁ γλυκὺς Εὐνοφῶν γράφει, «περιέβαλλον ἀλλή- «λους καὶ στρατηγούς καὶ λοχαγούς δακρύον- «τες». Τὴν θάλασσαν, καὶ μακρόθεν μόνον ἰδόν- «τες, ἔκριναν ἑαυτοὺς σωθέντας, ἔβυσαν δὲ εὐ- «χαριστήρια τῷ Θεῷ καὶ οἱ στρατιῶται, κομ- «σαντες λίθους «κολωνὸν μέγαν ἐποίησαντο», εἰς μνημόσυνον τῆς ὥρας, καθ' ἣν, μετὰ περι- «πετείας τόσας καὶ δεινοπαθήματα τηλικαῦτα, ἐπανεῖδον τὸ στοιχεῖον τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης αὐτῶν.

Τ. ΦΙΛΗΜΑΝ

Ἀπὸ τοῦ 1476, ὅτε ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν βιβλίον, μέχρι τοῦ 1832 ὑπελογίσθη, ὅτι ἐξεδόθησαν περὶ τὰ 1750 ἑλληνικὰ βιβλία.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ

«Εὐτυχεῖς οἱ λαοὶ, ἔγραφε πρὸ τεσσάρων ἐτῶν γάλλος φιλέλληνας, οἱ τηροῦντες ἔτι ἐν τοῖς μυχοῖς τῆς καρδίας των τὴν φιλογερὰν ἐκείνην καὶ μεγαλοῦργον ἀγάπην τῆς πατρίδος, φιλέτας ἐν τῇ δυστυχίᾳ αὐτῆς, καὶ μᾶλλον ἀγαπήτης ἐν τοῖς κινδύνους τῆς! Εὐτυχεῖς οἱ ποιηταί, οἱ τὴν πατρίδα ὑπόθεσιν τῆς ὥδης των ἐκλέγοντες, οἱ γενναίως μὲν πρῶτον διὰ τῶν ὅπλων προμαχίσαντες τῆς χώρας των καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς κατακτήσαντες, εἴτα δὲ καὶ ὑμνήσαντες αὐτήν! Διὰ τοῦτο ἀγαπῶμεν καὶ τιμῶμεν τὴν ποίησιν τῆς νέας Ἑλλάδος καὶ τοὺς ποιητὰς αὐτῆς. Δὲν εἶνε πάντες βεβαίως ἔσχατοι, ἀλλ' εἶνε ὅμως πάντες ἄξιοι τοῦ ἡμετέρου θαυμασμοῦ καὶ τῆς τιμῆς ἡμῶν, διότι πάντες ἡσθάνθησαν πάλλουσιν τὴν καρδίαν των ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ ἔρωτος τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας.»

Εἰς οὐδένα ἔσως τῶν ποιητῶν τῆς νέας Ἑλλάδος δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ δικαιότερον αἱ τελευταῖαι αὗται φράσεις τοῦ γάλλου φιλέλλητος, ἢ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Σούτσον, διότι οὐδεὶς αὐτοῦ πλεῖστον συνέδεσεν ἐν τῇ καρδίᾳ του τὴν ἀγάπην τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πατρίδος τὸν ἔρωτα. Καὶ αὐτὰ δὲ τοῦ δημοσίου του βίου τὰ ἐλισσόμενα, ἅτινα μετὰ δικαίως αὐστηρότητος καταμέμφονται αὐτὸν οἱ ἀπαθείς ἱστορικοὶ, προήλθον σχεδὸν πάντα ἐκ τοῦ νοσηροῦ πολλάκις παροξυσμοῦ τοῦ δυσκαπλάκτου ἐκείνου ἔρωτος. Πᾶσα σχεδὸν σπουδαία τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς νέας Ἑλλάδος περιπέτεια ἔσχε ποιητικὸν παραστάτην τὸν Ἀλέξανδρον Σούτσον, ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος τοῦ 1821 μέχρι τοῦ ἀτυχῶς ἐκείνου κινήματος τοῦ 1854 καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ. Οὕτω δὲ τριάκοντα ὅλων ἐτῶν ἑλληνικὴ ἱστορία συνδέεται ἀναποσπαστῶς μετὰ τοῦ βίου τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ, καὶ ὁ θέλων ἐπαρκῶς νὰ σχολιάσῃ τὰς κατὰ τὸ πλεῖστον πολιτικὰς αὐτοῦ καὶ πατριωτικὰς ποιήσεις ἀνάγκη ἔχει ἀπαραίτητον νὰ δανεισθῇ τὰ σχόλια ἐκ τῆς νεωτέρης πολιτικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ταύτην σχεδὸν νὰ διηγῇ, τὴν ζωὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου διηγούμενος.

Τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν δυνάμεθα, ἐννοεῖται, οὔτε ἐπιτετραμμένον ἡμῖν εἶναι νὰ προσέλθωμεν εἰς τοσοῦτον λεπτομερεῖας περὶ τὴν ἡμετέραν βιογραφικὴν ἀφήγησιν, μήτε νὰ ἀναχθῶμεν εἰς τὸ σαλευόμενον ἔτι πέλαγος τῶν ἱστορικῶν ἐκείνων γεγονότων, ἅτινα, καίτοι πρὸ εἰκοσι καὶ τριάκοντα ἐτῶν διαδραματισθέντα, ἀνῆλθουσιν ὅμως ἔτι εἰς τὸ παρὸν μᾶλλον ἢ τὸ παρελθόν· θέλομεν ὅμως κατ' ἀνάγκην σταματήσῃ μικρὸν εἰς ἐκείνα ἐξ αὐτῶν, ἅτινα ἀποτελοῦσι τοὺς

κυριωτέρους ούτως εἶπεν σταθμούς τοῦ ποιητικοῦ βίου τοῦ Σούτσου, καὶ τοῦτο διότι ἀδύνατον εἶνε ἄλλως νὰ γραφῇ, ἔστω καὶ συντομωτάτῃ βιογραφίᾳ τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ Ἀλέξανδρος Σούτσος ἐγεννήθη κατὰ τὰς πιθανωτάτας πληροφορίας τὸ ἔτος 1803 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ πατὴρ μὲν αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Κωνσταντῖνος Σούτσος, ἐξάδελφος τοῦ ἐν ἔτει 1820 ἡγεμονεύσαντος τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου, μήτηρ τοῦ δὲ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἰακωβᾶκη Ρίζου Νερούλου, ποιητοῦ τῆς Κούρκας. Ἐκ τῶν πέντε τοῦ Κωνσταντίνου τέκνων ὁ μὲν πρεσβύτερος Μιχαὴλ, πρόξενος ἐν Θεσσαλονίκῃ διατελέσας, ἀπέθανε νέος· ὁ δὲ δεύτερος, Δημήτριος, ἀξιωματικὸς τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, ἐφονεύθη ἐν Δραγατσάνῳ τὸ 1821, κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην καταστροφὴν τῶν πρώτων μαρτύρων τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν ἀγῶνος. Εἰς τὸν Δημήτριον τοῦτον ἀποτείνει ὁ Ἀλέξανδρος ῥαγκαθῆς ἐν τῷ *Λαοπλάνῳ* τοῦ τοῦς θερμοῦς τούτους στίχους:

Κοιμῶ! ὁ ὕπνος σου γλυκὺς, πολεμιστὰ τῆς Θράκης!
Ἐὰρ αἰώνιον κοσμεῖ τοῦ τάφου σου τὸ χῶμα!
Κατ' ὄνειρον ἔς τὸν ὕπνον μου παρίσταται πολλάκις,
Κρατεῖς ἀσπίδ' ἀρχαίῃν καὶ περιεφαλαίαν,
Μὲ νεύεις μὲ τὸ ξίφος σου, μὲ δίδεις τὴν σημαίαν,
Μὲ λέγεις, ὡς ἀπέθανες ὁμοίως ν' ἀποθάνω.
Ἵπὲρ πατρίδος θάνατος εἶνε ζωὴ ἐπ' αὐτῷ.

Τρίτον τοῦ Κωνσταντίνου Σούτσου τέκνον ὑπῆρξεν ὁ ποιητὴς ἡμῶν Ἀλέξανδρος, τέταρτον ὁ τῆς *Κιθάρας* ποιητὴς Παναγιώτης, καὶ πέμπτον ἡ ἀδελφὴ αὐτῶν *Αἰκατερίνη*, πρῶτῳς λογία νεῦνι, μεταφράσασα τοὺς *Διαλόγους* τοῦ Φωκίωτος τοῦ Μαβλῶ, οἵτινες καὶ ἐξεδόθησαν ἐν Ἰασίῳ.

Παῖς ἔτι μόλις ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέμεινε μητρὸς ὀρφανός, ἀνετράφη δὲ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ πατρὸς τοῦ, τῆς καὶ μητρὸς τοῦ Θεοδώρου Νέγρη, τοῦ εὐφυοῦς ἐκείνου καὶ πεπαιδευμένου πατριώτου, ὅστις, καθ' ὃ διηγείται ὁ Μένδελσων, μεταβαίνων εἰς Παρισίους ὡς γραμματεὺς τῆς ἐκείθι ὁθωμανικῆς πρεσβείας, ἔρριψε τὰ γράμματά του εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα μαθὼν τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, καὶ κατῆλθε τὸν Ἀπρίλιον εὐθὺς τοῦ 1821 εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διδαχθεὶς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν κατ' αὐτὴν τὴν παιδικὴν τοῦ ἡλικίαν, ἔλαβεν ἀνὰ χεῖρας ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν Ῥουσσώ, οὓς ἡ πρόσφατος τότε γαλλικὴ ἐπανάστασις εἶχε καταστήσει εὐχγγέλιον οὕτως εἶπεν ἐλευθερίας διὰ τοὺς δούλους λαούς. Μετὰ πολλῆς περιπαθείας διηγείται ὁ ποιητὴς ἡμῶν ἐν σημειώσει τινὶ τῆς κωμωδίας τοῦ *Πρωθυπουργοῦ* τὰς ἀναμνήσεις τῆς περιόδου ταύτης τῆς παιδικῆς τοῦ ἡλικίας. «Περὶ τὰ τέλη, λέγει, τοῦ 1841 ἔτους, εἰς μίαν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου μελαγχολικὴν διελασίαν μου, φθάσας εἰς τὸν ἄλλοτε βαθὺν κόλπον καλούμενον (τὸν νῦν τουρ-

κιστὶ Μπουγιούκ-δερέ), ἐπεσκέφθην τὴν πεπαλαιωμένην οἰκίαν τῆς ἀποθανούσης ἀδελφῆς τοῦ πατρὸς μου καὶ μητρὸς τοῦ Θεοδώρου Νέγρη, ἐνὸς τῶν θεμελιωτῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἐμβὰς εἰς δωμάτιον, ὅπου ὁ τῶν Μουσῶν ἐραστὴς Νέγρης εἶχε τὴν βιβλιοθήκην του, τὸν ἐνθυμήθην ἔφηβον τὴν ἡλικίαν, ἐξηγουντα εἰς τὸν ἀδελφόν μου Παναγιώτην καὶ εἰς ἐμὲ, παιδάριον ἔτι, τὰ συγγράμματα τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ Ῥουσσώ· τὸν ἐνθυμήθην ἐταιριστὴν φιλογενέστατον ἔπειτα εἰς Μολδαυίαν, κ.λ.π.» Δὲν ἀντιγράφωμεν περαιτέρω, καθότι ἡ παράθεσις ἤθελε παραγάγει ἡμᾶς πολὺ μακρὰν τοῦ προκειμένου.

Διδαχθεὶς ἐκεῖ, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ θεοῦ του, τὰ πρῶτα μαθήματα ὁ Ἀλέξανδρος, μετέβη κατόπιν, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Παναγιώτου, εἰς τὸ ὄνομαστὸν τότε τῆς Χίου Γυμνάσιον· ἀνακληθεὶς δ' ἐκεῖθεν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς τοῦ εἰς Βουκουρέστιον παρὰ τῷ θεῷ καὶ κηδεμόνι αὐτοῦ Μ. Σούτῳ, ἐστάλη παρ' αὐτοῦ βραδύτερον, τὸ ἔτος 1820, εἰς Παρισίους πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του. Τρία περίπου ὅλα ἔτη διέτριψεν ὁ ποιητὴς ἡμῶν ἐν τῇ γαλλικῇ μητροπόλει, σπουδάζων ἰδίως τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν· τοσοῦτον δὲ τῆς γλώσσης ἐγένετο ἐγκρατής, ὥστε κατόρθωσε νὰ λαλῇ καὶ γράφῃ αὐτὴν ὡς γνήσιος γαλάτης, ὡς ἀπέδειξε τοῦτο βραδύτερον, δημοσιεύσας γαλλιστὶ τὴν «Ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως.» Ἐν Παρισίους ἔμαθεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἐν Δραγατσάνῳ ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ τοσοῦτον ὑπῆρξε τῆς ψυχῆς του τὸ ἄλγος. ὥστε, βαρέως νοσήσας, ἀπέθνησκε σχεδὸν ἐκ πένθους καὶ μαρασμοῦ, ἂν δὲν μετῆγεν αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Παναγιώτης εἰς Ἰταλίαν. Ἐκεῖ τριετίαν σχεδὸν διαμείνας, ἔγραψε τὰ πρῶτά του ποιήματα ὁ ποιητὴς, ἅτινα ὅμως οὐδέποτε ἐξέδωκε. Ἦσαν δὲ ταῦτα πέντε τραγῳδίαι, ὡς βεβαίως σύγχρονος βιογράφος του, παιδικὰ πάντως γυμνάσματα, ὧν τὴν σύνταξιν ὑπαινίσσεται πως αὐτὸς ὁ Σούτσος ἐν τῷ προλόγῳ τῶν πρώτων του Σατυρῶν. Ἀναρρώσας βραδέως ὑπὸ τὸ γλυκὺ τῆς Ἰταλίας κλίμα, κατῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὸ ἔτος 1825 εἰς τὴν ἀγωνιζομένην ἔτι, ἀλλ' ὑπὸ πικρῶν στρατιωτικῶν ἀντιζηλιῶν καὶ μεγάλων φατριαστικῶν ἐρίδων σπαρσσομένην Ἑλλάδα. Τὸ οἰκτρὸν δὲ ἀληθὺς ὑπὸ τοιαύτην ἐποψὶν θέαμα τῆς ὑπὲρ τῶν ὑπᾶτων τὰ ἔσχατα κινδυνεύουσας πατρίδος, ἀνέφλεξε τότε τὸ πρῶτον ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸ πῦρ τῆς πολιτικῆς καὶ πατριωτικῆς σατύρας, ἥτις καὶ παρέμεινε τὸ κυριώτατον καὶ χαρακτηριστικώτατον τῆς λύρας του ὅσμιμα, καὶ ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὰς πρώτας του λυρικὰς ποιήσεις. Τὰ ποιήματα ταῦτα ἦσαν τέσσαρες πικρό-

χοιοὶ καὶ δικτικώτατοι Σάτυροι κατὰ τῶν κρατούντων τότε καὶ πρωτευόντων προσώπων, ἥτοι τῶν προϋχόντων, ὡς ἐκαλοῦντο καὶ καλεῖ αὐτοὺς ὁ ποιητὴς. Ἡ πρώτη αὐτῶν ἐγγραφή τὸν Ἰούλιον τοῦ 1826, ἡ δευτέρα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡ τρίτη (ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ ποιητοῦ Παναγιώτην) τὸν Δεκέμβριον ἐπίσης, καὶ ἡ τετάρτη τέλος τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1827. Αἱ σάτυροι αὗται, ἄγνωστοι εἰς τοὺς πολλοὺς, σπανιώταται δὲ σήμερον καὶ δυσεῦρετοι, ἐξεδόθησαν τὸ 1827 ἐκ τῆς ἐν *Ἰδρα τυπογραφίας*, εἰσι δὲ δριμύταται καὶ πλήρεις προσωπικῶν ὑπαινιγμῶν, οὓς δυσκόλως δύναται σήμερον νὰ ἐννοήσῃ ὁ μὴ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως γνωρίσας τοὺς τότε καιροὺς καὶ τὰ πρόσωπα. Κατελέγχουσι δὲ ἐν μέσῳ πάσης τῆς προσωπικότητος, ἥτις κυρίως ἐμπνέει αὐτάς καὶ τὰς ἐξομοιοῖ δυστυχῶς ἐννοήσῃ πρὸς τὰς ὑπογραφίας τῶν σημερινῶν σατυρικῶν φύλλων, τὴν ὀξυδερκὴ ἐκείνην παρατηρητικότητα, τὴν σατυρικὴν εὐφυίαν καὶ τὸ εὐπαρρησίαστον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὅστις οὐδέποτε ἐδειλίασεν, ὅσκις προέκειτο νὰ καταφέρῃ τὴν μάστιγα κατὰ τῆς κακίας καὶ τῆς διαφθοράς.

Τοὺς παλαιούς μας βουλευτάς

λέγει, λαλῶν ἐν τῇ πρώτῃ ἐξ αὐτῶν περὶ τῶν μελῶν τοῦ Βουλευτικοῦ,

ἢ ποῖπει τοὺς πατέρας μας ἔς τὸν ὕπνον τῶν ν' ἀφῆσω;
Πολλοὶ ἐκ τούτων χρόνους ἔξ' ἔδην ἀνοιξαν τὰ χεῖλη,
καὶ ἦσαν ἔς τὸν βουλευτικὸν ὡς ἐν φυλῆνι: στῦλοι,
κοιμώμενοι ἔς τὴν βροντερὰν τοῦ ἔθνους τρικυμίαν,
πλὴν ἐξυπνοῦντες τακτικὰ εἰς τὴν ἀρχιμηνίαν.
Ἄ! εἶδα ἕνα ἐξ αὐτῶν τῶν σεβαστῶν πατέρων.
Τὰ στήματά του βέβαια δὲν εἶχεν ὁ Κικέρων.
Ἐκτύπα ταῖς ποδάρεις του ὑπόταν ὠμιλοῦσα,
παγερὰ παγερὰ ῥοχάλιζε, βρεῖα βρεῖα φουροῦσε
ἔς τὸν μύστακά του ἤρχετο πεισματικὰ ἡ μυγίνα,
εἰς τὸ πλατὺ τοῦ μέτωπον αὐτοῦ τὴν ἐκυνήγα,
καὶ νὰ σκοτώσῃ πολεμῶν τὸν τολμηρὸν ἐχθρὸν του,
ἐκτύπα μὲ τὴν χεῖρα του γερὰ τὸ μάγουλόν του.

Ἠλλαξαν βεβαίως ἔκτοτε οἱ καιροί· πολλοὶ ὅμως τῶν σημερινῶν τοῦ ἔθνους πατέρων ἡδύναντο δικαίως νὰ ὀργισθῶσιν, ἂν σήμερον ἐγράφοντο καὶ ἐδημοσιεύοντο οἱ ἀνωτέρω στίχοι!

Τί θέλει τὸ παιδί αὐτό;

ἀνακράζει ἐν τῇ τρίτῃ Σατύρᾳ, ἐαυτοῦ δῆθεν καταλαλῶν διὰ στόματος ἐνὸς τῶν πελοποννησίων προϋχόντων, ἐκείνους δὲ τοὺνναντίον ἀπανθρώπως μαστίζων,

Ζητεῖ τὸ χαλινάρι
ἀπὸ τὰ δύο χεῖρα μας μὲ ταῖς φωναῖς νὰ πάρῃ;
νὰ μᾶς ἀλλάξῃ θέλει αὐτὸ τὸ χροστὸν φυντάνι;
Ἄς πάγῃ ἔς τὴν κατὰρα μου καὶ ἄς μὴ μὲ χολοσκάνῃ!
Μὲ ταῖς γαζέταις τοῦ λαοῦ τὰ μάτια θὲν ν' ἀνοίξῃ,
ἡ χώρα μας θὰ σηκωθῇ καὶ ὅλους θὰ μᾶς πνίξῃ.
Πάντα νὰ μὲν ἄλυτος, ἂν ᾔν' ἀποθαιμένος,
ἂν ζῇ, νὰ γείνῃ Ἐβρῆς αὐτὸς ὁ μαγιωμένος,
ὅπου μᾶς ἐπρωτόφερε γαζέταις ἔς τὴν Γραικίαν,
καὶ τὸν λαὸν διαδόλυσεν μὲ τὴν τυπογραφίαν!
Ἡμεῖς προτοῦ τί εἶχαμε; τοὺς ἠσαυροὺς τοῦ Κρόισου
καὶ τὰ καλὰ χαϊρῶμαθ' αὐτοῦ τοῦ παραδείσου.
Ἐρωτάμεν, ἐπίναμεν ἔς ταῖς ψάθαις ἐπαλωμένοι,
μὲ ξένους κόπους ἐμασθῆν κοκκονακαθρεμένοι.

τὸν σφέρον μου πλέον φαρδὺν ἀπὸ βυθίου τὸν εἶχα,
καὶ τόρα μοῦ κατάντησε λιανὸς ὡς ἂν ἡ τρίχα.
Ἦνα ἀρνὶ ἔς τὴν καθιστὰ μπορούσα νὰ παστρεύσω,
καὶ μόλις σήμερον μπορῶ τρεῖς κόττις νὰ χωνεύσω.
Ἦ τοὺς δρόμους ὅταν εὐχαίνα, ὅλοι μ' ἐγχευέτοσαν,
ἐσταύρωναν τὰ χεῖρα τους καὶ μὲ ἀκολούθοσαν.
Ἄφου ἦλθαν τὰ γράμματα, ἡ ἐντροπὴ ἐχάθη,
ἐξύπνησ' ὅλος ὁ λαὸς, ὁ κύσμος ἐτρελλάθη.
δὲν θέλει νὰ μᾶς προσκυνῇ, ἀφένταις δὲν μᾶς λέγει,
κανένας μας δὲν ἡμπορεῖ νὰ τὸν πολυαρμέγῃ.
Αὐτοὶ νῆ οἱ σκυλλόσραγκοι, καὶ τὰ ψαλιδόκρια
τὴν φάλαγγα, τὴν δύναμι μᾶς πῆραν ἀπ' τὰ χεῖρα!

Ἡ δριμύτης τῶν Σατυρῶν τούτων πολλοὺς φρίνεται τῶν τότε προϋχόντων ἐξηρέθισε, προὔκαλεσε δὲ μάλιστα καὶ βίαιαν κατὰ τοῦ ποιητοῦ ἐπίθεσιν, καθ' ὃ ἐξάγεται οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀμέσως ἐπελθούσης ἀναχωρήσεως αὐτοῦ εἰς Παρισίους, ἀλλὰ καὶ ἐκ μικρᾶς τιнос σημειώσεώς του ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ *Κατόπτρου* τοῦ 1845, ὅπου ῥητῶς λέγει: «Δὲν ἐπέπεσαν αὐτοὶ κατ' ἐμοῦ μετὰ ξίφους δολοφόνου εἰς Καλαύρειαν κατὰ τὸ 1826;»

Καὶ τότε φαίνεται, ὡς καὶ σήμερον, εἰς τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ ἀπῆντα ὁ γρόνθος, ἡ ῥάβδος, καὶ τὸ ξίφος ἐτιμώρουν τῆς σατύρας τὸ θράσος. Ὅπως δὲ ποτε βεβαίον εἶνε, ὅτι μὴ κρὸν μετὰ τὴν ἐκδοσὶν τῶν πρώτων αὐτοῦ σατυρῶν, κατέλιπε τὴν Ἑλλάδα ὁ ποιητὴς καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Παρισίους, ὅπου τὸ ἔτος 1829 ἐξέδωκε γαλλιστὶ τὴν «Ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως» (*Histoire de la révolution grecque*). Καίτοι δ' ἐπέγραψεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν μέγα ψεύδος ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τοῦ βιβλίου του, ὀνομάσας ἐαυτὸν αὐτόπτην μάρτυρα (*témoin oculaire*) τῶν πλείστων ἱστορουμένων γεγονότων (ἐνῷ, ὡς εἶδομεν, μόνον περὶ τὰ μέσα τοῦ 1825 κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ ποιητὴς), οὐχ ἥττον ἡ ἀφήγησις αὐτοῦ εἶνε ἀκριβὴς κατὰ τὰ πλείστα καὶ ἀπροσωπόληπτος, καίτοι ἐν πολλοῖς ἑλλειπῆς καὶ περὶ τὴν μορφήν μᾶλλον ἢ περὶ τὴν οὐσίαν ἐπιμεμελημένη. Ἐπαινέτων δὲ ἰδίως καὶ παρατηρήσεως ἄξιον εἶνε ἐν τῷ ἱστορικῷ τούτῳ δοκιμῷ τοῦ Σούτσου, ὅτι οὐδαμοῦ προφαίνεται ὁ σατυρικὸς ποιητὴς, καὶ ὁ γράφων παρίσταται λησμονήσας ὅλος τὰς Σατύρας τοῦ 1827.

Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἔργον τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ παρέσχεον ἀληθῆς ὑπηρεσίαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα κατὰ τοὺς κρίσιμους ἐκείνους καιροὺς, εὐγλώττως ὑπεραπολογηθὲν τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος ἐν μέσῳ τοῦ μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ κοινοῦ καὶ οὐ μικρὸν συντελέσαν εἰς κραταίωσιν τῶν ὑπὲρ αὐτῆς συμπαθειῶν. Πολλοὶ τῆς ἐσπερίας διάσημοι ἄνδρες ἀνέγνωσαν τὴν ἱστορίαν τοῦ Σούτσου μετὰ διαφέροντος, ὁ δὲ μέγας τῆς Ἑλλάδος φίλος Chateaubriand συνεγράφη μάλιστα δι' ἐπιστολῆς τοῦ τῷ νεαρῷ συγγραφεῖ.

Μόλις ἐκδοὺς τὴν Ἱστορίαν τοῦ ὁ Ἀλέξανδρος, κατῆλθε πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀσφα-

λέστερον, φαίνεται, νομίσας ἑαυτὸν ἐν τῇ νέᾳ τῶν πραγμάτων τάξει, ἣν ἐνεκαίνιζεν ἡ ἐκλογὴ τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ἐλευθερωτέραν τοῦ λοιποῦ ὑπολαμβάνων τὴν Μοῦσάν του, ἡ καὶ ἐλπίζων ἴσως, ὅτι ἡ νέα κυβερνήσις ἤθελε παρέχει αὐτῷ ἐγκωμίων μᾶλλον ἢ ψόγου ἀφορμὴν. Πλὴν ἅμα πατήσας τῆς πατρίδος τὸ ἔδαφος, ἐτάχθη δριμύς καὶ ἀδιάλλακτος τοῦ Κυβερνήτου πολέμιος, ἐχθρὸν αὐτὸν καὶ τύραννον τῆς Ἑλλάδος ὀνομάζων, ὅργανον τῆς Ῥωσσίας ἀπακκλῶν ἀργυρώνητον, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ πράξιν θεωρῶν ὡς ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας τῆς χώρας. Δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ ἐξετασθῇ ἐνταῦθα ἡ πολιτεία τοῦ Κυβερνήτου, οὔτε τὸ δίκαιον ἢ μὴ τοῦ κατ' αὐτοῦ σατυρικοῦ πολέμου τοῦ Σούτσου· δὲν πρέπει τις ὅμως ἐπίσης νὰ λησμονήσῃ τὴν μέχρι νοσηροῦ καὶ τυφλοῦ φανατισμοῦ κορυφουμένην φιλοπατρίαν καὶ φιλελευθερίαν τοῦ ποιητοῦ, οὔτε τὰς συνταγματικὰς ἰδέας, αἵτινες τοσοῦτον ἦσαν τότε τοῦ συρμού, οὔτε τὰ σπαράσσοντα τὴν Ἑλλάδα πολιτικὰ πάθη, ἅτινα ἐνδελεχῆς συνεδαύλιζεν ἡ ἀντιζηλία τῶν μεγάλων καὶ δῆθεν προστατίδων τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεων. Ταῦτά τις ἀναλογιζόμενος, δὲν θέλει μὲν δικαιολογήσει, θέλει ἐξηγήσει ὅμως τὴν ἀντιπολιτευσιν ἐκείνην τοῦ Σούτσου, ἥτις παρήγαγε μὲν τὰ κάλλιστα ὑπὸ ποιητικὴν ἐποψίν προύοντα τῆς Μοῦσας του, ἀλλὰ δὲν ὥκνησε καὶ νὰ πανηγυρίσῃ διὰ διθυράμβου τὸν φόνον τοῦ μεγάλου ἀνδρός.

Τῆς ἐποχῆς ταύτης προϊόντα εἰσὶν, ὡς προείπομεν, αἱ κάλλιστα τοῦ Σούτσου σάτυροι, αἵ τε πολιτικαί, αἵτινες εἶνε καὶ πρωτοτυπότεραι, καὶ αἱ κοινωνικαί, αἵτινες πανταχοῦ σχεδὸν εἰσὶν ἐλευθεραὶ καὶ ἐπιτυχῆς μιμήσεις τοῦ Béranger. Περιελήφθησαν δὲ πᾶσαι ἐν τῷ βραδύτερον (1833) ἐκδοθέντι *Παροράματι* τῆς *Ε. Λ. Λάδος*, ἐν ᾧ συνεξεδόθησαν, πλὴν τῶν κυρίως σατυρῶν, καὶ τὰ ἄλλα ἐκεῖνα, τὰ πατριωτικώτερον μὲν καὶ ἐλεγεριακώτερον ἐν γένει ἔχοντα τὸν χαρκατῆρα ποιήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὑπεμφαίνοντα δὲ πολλαχοῦ οὐχὶ τὴν σατυρικῶς μορφάζουσαν ἀλλὰ τὴν ἐθνικῶς ἀγανακτοῦσαν καὶ ὀργιζομένην Μοῦσαν τοῦ ποιητοῦ. Ταῦτα εἰσὶ τὰ ἄριστα ποιητικῶς τῶν ἔργων τοῦ Σούτσου, τῶν τε ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων, ἅτινα καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐκ τῶν καιρῶν καὶ προσώπων διαφέροντος, παρέχουσιν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον μίαν τῶν πρώτων θέσεων ἐν τῷ νέῳ ἑλληνικῷ Παρνασσῷ. Τίς ἀγνοεῖ ἢ τίς ἀνέγνωσέ ποτε ἄνευ μυχίας συγκινήσεως τοὺς ὠραίους τούτους στίχους τοῦ *Ψωμοζήτου Στρατιώτου*;

Ἐνὰς γέρος στρατιώτης μὲ τοῦ ζήτουλα τὸ δίσκο,
Στὸ βράδι ἀκουμπισμένος καὶ μὲ τὸ σάκι 'ς τὸν ὄμο,
Ἐλεγε 'ς ἕνα παιδάκι, ποῦ τοῦ ἔδειχνε τὸν δρόμο:
—Μὴ, παιδάκι μου, μὴν τρέχεις, καὶ πολὺ ὀπίσω μνησκῷ.
Ἐὰν εἶδ' εὐτυχισμένο... τὰ ματάκια σου τὰ ἔχεις,
Γερὰ ἔχεις ποδαράκια, καὶ ἑλαφρὰ 'σάν λάφι τρέχεις...

Ἐγὼ ἔχασα τὸ φῶς μου 'ς τοῦ Μεσολογγίου τὴν πόλιν,
Καὶ τὸ ἔνα μου ποδάρι μὲν τὸ ἔρπαζε τὸ δούλι!

Ἐπευλόγηκα, δὲν βλέπω τῆς Ἑλλάδος τὰ βουνά,
Κι' ὁ ἐλευθερὸς τῆς ἡλίας 'ς τὰ ματάκια μου δὲν λάμπει.
Δενδρὸς κέπασται, ὠραῖοι καὶ αἵματα δρεγμένοι κάμποι,
Σ' ἔσας τόρα κύματα ἄλλος ζῶν ἤσυχη περὶν.
Ἐγὼ μόνον γὰρ νὰ ζήσω τρέγω καὶ ψωμοζήτῳ.
Στὰ ἐρημοκαλλίσια μέσα καὶ 'ς τοὺς δρόμους ξενυκτῶ.

Παντοῦ εἶμι' ἀποβόρμυμένος...

Εἶνος εἶμι' ἐς τὴν Ἑλλάδα, καὶ 'ς τὸ σπῆτι μου εἶμι' ξένος!

Τίς, ἅπασι ἀναγνούς, ἐλησμόνησε τὴν *Γέρον Καπετάνιον* καὶ τὸν *Ἀπόμαχον Ρουμελιώτην*;

Τῶν χρόνων ἐκείνων προῦν ἐπίσης εἶνε καὶ ἡ κωμωδία ὁ *Ἀσώτος* (1830), μετριώτατον μὲν ἔργον ὑπὸ δραματικὴν ἐποψίν καὶ ὠχρὰ πολυλαχοῦ μίμησις τοῦ Μολιέρου, ἐλέγχουσα ὅμως ἐν πολλοῖς ἄφθονον τὴν παρατηρητικὴν εὐφυΐαν καὶ ἐν πλείστοις ἔτι τὴν σατυρικὴν δηητικὴν τῆς τοῦ ποιητοῦ. Τῶν αὐτῶν δὲ τέλους καιρῶν ἔμπνευσις εἶνε τὸ πλήρες ληκυθίου στόμφου καὶ ἐπιφωνημάτων μυθιστόρημα ὁ *Ἐξόριστος*, γραφὲν, φαίνεται, κυρίως εἰς δικαιολόγησιν τῆς κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ἀντιπολιτεύσεως τοῦ ποιητοῦ, συμφορηθὲν δὲ ἐκ παντοίων ἀναμνήσεων ξένων ἀναγνωσμάτων, καὶ ἰδίως τοῦ Jacopo Ortis τοῦ Φοσκόλου καὶ τῆς *Lelia* τῆς Σάνδης, καὶ δημοσιευσθὲν τὸ 1833. Ὁ τε *Ἀσώτος* καὶ τὸ *Παράδογμα* καὶ ὁ *Ἐξόριστος* ἀνετυπώθησαν πρό τινων ἐτῶν ἐν Ἀθήναις.

Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Καποδιστρίου φρονεῖται τέλος πρὸς μεγίστην τοῦ Σούτσου ἀγαλλίαν, καὶ ὁ κωμικὸς αὐτοῦ διάδοχος Αὐγουστῖνος καταλείπει νύκτωρ τὸ Ναύπλιον, ἐμπνέων εἰς τὸν ποιητὴν ἡμῶν τὴν χαριεστάτην ἐκείνην σάτυραν, ἥς οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὴν ἀρίστην ἐποδὴν:

Μὴ παιδιὰ μὲ τὰ λεμόνια! Ἐ, γὰρ μόλα, ἔ, γὰρ λέσα!
Ἐνας κόλπος εἶνε μέγα.

Ἡ «*Μαδαγασκάρ*» καταπλεῖ εἰς Ναύπλιον φέρουσα τὸν νεκρὸν τῆς χώρας βασιλέα, αἱ ἐλπίδες τοῦ καταπεπονημένου ἔθνους ἀναπτεροῦνται, πᾶσα καρδία πάλαι ἐξ ἐθνουσιασμοῦ καὶ χαρᾶς, καὶ ὁ ἡμέτερος ποιητὴς, πρόθυμος εἰς τὴν χαρμόσυνον ἐκείνην συναυλίαν χοροστατῶν, ἀλλάσσει τῆς λύρας του τὰς νευρὰς καὶ προσαγορεύει ἔνθους τὸν νέον ἡγεμόνα:

Ἡ Ἑλλὰς μετὰ δουλείαν, Βασιλεῦ, πολλῶν αἰώνων
Μετὰ σοῦ ἀνέβη πάλιν εἰς τῆς δόξης τῆς τὸν ὀρόνον.
Δούλη γὰρ, ἰδοὺ λαμβάνει βασιλείας λαμπρὸν στέμμα,
Καὶ καλύπτει μὲ πορφύραν τῶν τραυμάτων τῆς τοῦ αἵμα.
Σ' ἐμβολίζουσιν εἰς τὴν γῆν μας Μοναρχῶν μεγάλοι στόλοι,
Ἐρχεσθαι, καὶ ἐνώπιόν σου οἱ λαοὶ κινεῖνται ὅλοι.
Ἵλοι σὲ πανηγυρίζουν... Ἀργεῖος θὰ στέκω μόνος;
Βασιλεῦ, σὲ φέρω δάφνας δροσερὰς τοῦ Ἑλικῶνος!

Ὀλίγον ὅμως διήρκεσεν ὁ ἀκήρατος ἐκεῖνος καὶ ἀνεπιφύλακτος ἐθνουσιασμός, καὶ ἐπὶ βραχὺ μόνον κατῴρθωσεν ὁ ἐορτάσιμος τῶν ἀποβατηρίων θόρυβος νὰ κατὰσιγάσῃ τὰς παλαιὰς τοῦ Σούτσου συνταγματικὰς ἰδέας. Μετ' ὀλίγας μόλις ἐβδομάδας ἔγραφε «*Τὸ ξεφάντωμα τοῦ Συνταγματικοῦ*», καὶ μετ' ὀλίγους ἔτι μῆνας ἀνέκραζε:

Ζήτω ἡ Ἐλευθερία! Ὁ Μονάρχης μας νὰ ζῇ,
καὶ τὸ Σύνταγμα μαζί.

Ἀλλ' οἱ συνταγματικοὶ πόθοι τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἐπληροῦντο, ἡ δὲ Ἀντιβασιλεία ἐφρόνει ὅτι πολλὰ ἄλλα, πρὸ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, ἦσαν ἀναγκαῖα εἰς τὴν ἐκ τοῦ πολέμου ἡρημωμένην καὶ κατεσπαργμένην ὑπὸ τῶν κομμμάτων χώραν. Ἀνῆρτησε τότε πάλιν ἀμέσως εἰς τὸν τοῖχον τὴν πανηγυρικὴν του λύραν ὁ ποιητὴς, ἀνέλαβε τὴν παλαιάν του σατυρικὴν μάστιγα, καὶ ἤρξατο τοῦ ἀμειλίχτου ἐκείνου κατὰ τῶν Βαυαρῶν ἀγῶνος, δι' ὃν καὶ ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1836 τὴν «*Ἑλληνικὴν Πλάστιγγα*», περιοδικὸν φύλλον, ἔμμετρον συνάμα καὶ πεζὸν, κατ' ἀπομίμησιν τῆς γαλλικῆς «*Neuropsyché*» τοῦ Barthélemy. Αἱ ἐν τῇ *Πλάστιγγι* δημοσιευθεῖσαι ἐπὶ ἐν σχεδὸν ὅλον ἔτος ἔμμετροι καὶ πεζαὶ σάτυραι τοῦ Σούτσου εἰσὶ πλήρεις δυνάμεως καὶ φλογεροῦ πατριωτισμοῦ, καὶ τοὶ πολλαχοῦ ἄδικοι, ὡς συνήθως συμβαίνει ἐν τῷ εἶδει τούτῳ τῆς ποιήσεως. Ὑπερέχουσι δὲ τῶν παλαιότερων του ἔργων κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἥτις ἐμελλεν ἰδίως ἐν τῷ *Περιπλανώμένῳ* νὰ φθάσῃ εἰς τὴν καλλίστην αὐτῆς διαμόρφωσιν.

Μὲ ποῖαν δάφνην εὖοιστον τὴν Μοῦσάν μου νὰ θρέψω;
ἀνακραῖζει ὁ ποιητὴς, πλήρης ἀπογοητεύσεως, ἐν τῷ ἔκτῳ καὶ τελευταίῳ φυλλάδιῳ τῆς *Πλάστιγγος*,

Ποῦ τὰ ψυχρά μου βλέμματα, ποῦ σήμερον νὰ στρέψω;
Εἰς τὸ παρόν;... καὶ τί τέρπονόν ζητοῦν τὰ ὄμματά μου
εἰς ἐρημίαν ἄδενδρον καὶ πλήρη ξηρᾶς ἄμμου;
Καθὼς μὲ λόγγον μαγικὸν τὴν νύκτα εἰς τὸν τοῖχον
παρίστανται ὄντα μικρὰ, χωρὶς φωνῆν καὶ ἤχον,
τιροφόροι βασιλεῖς ἐπὶ χρυσῆς ἀμύξης,
πολιτικῶν, πολεμικῶν πομπῶν καὶ παρατάξεων,
καὶ πόλεις καὶ οἰκοδομαὶ καὶ πληθὺς θεαμάτων,
καὶ ὅλα εἰν' ἀνύπαρκα καὶ πλάνη τῶν ὁμμάτων,
ὁμοίως θεωρῶ μικρὰ, εἰκονισμένα μόνον,
καὶ κράτη, καὶ στρατεύματα, καὶ πουργοὺς, καὶ θρόνον.

Ἡ δημοσίευσίς τῆς *Πλάστιγγος* πολλὰς καὶ παντοίας ἐγέννησε κατὰ τοῦ Σούτσου καταδιώξεις, αἵτινες οὐ μόνον τὴν διακοπὴν αὐτῆς ἐπήνεγκον, ἀλλὰ καὶ τὸν ποιητὴν ἐφυγάδευσαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Μακρὰν ἐπεχείρησε τότε περιήγησιν ὁ Ἀλέξανδρος, ποιητικὸν δ' αὐτῆς προῦν ὑπῆρξαν τὰ τρία πρῶτα ἔσματα τοῦ *Περιπλανώμενου*, ἅτινα καὶ ἐδημοσίευσεν ὁ ποιητὴς ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1839. Ὁ *Περιπλανώμενος* ἔχει τὴν ἐξωτερικὴν μόνον μορφήν διηγηματικοῦ ποιήματος, ἀλλ' οὐδὲν σχεδὸν ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν αὐτοῦ συστατικῶν. Γεγραμμένος κατὰ τὸ εἶδος τῶν βυρωνείων ἐπικολυρικῶν ποιημάτων καὶ τὸν ποιητὴν αὐτοῦ διὰ τοῦ ἥρωος του ἐκπροσωπῶν, πρόφασιν μὲν ἔχει τὴν ἀπομνημόνευσιν τῆς προσφάτου περιήγησεως τοῦ ποιητοῦ, σκοπὸν τοῦ δὲ κύριον τὸν αἰώνιον κατὰ τῶν Βαυαρῶν καὶ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πόλεμον. Γέμει ὅμως ἀληθῶς λυρικῶν καλλονῶν, ὅσον δὲ καὶ ἂν ἀναμνησκῇ πολλαχοῦ τὸν Βύ-

ρωνα καὶ τὸν Ἀκμαρτίνον καὶ ἄλλους ξένους ποιητὰς, περισσεύει πάντως πρωτοτύπων θελημάτων, ὅσας μάλιστα θέμα τοῦ λόγου εἶνε ἡ σύγχρονος Ἑλλὰς. Μετὰ τοῦ *Περιπλανώμενου* συνεξέδωκεν ὁ Σούτσος τότε καὶ τὴν δριμυτάτην Σάτυραν *Μεταπείλαιαν*, ἥτις ἐγένετο ἀφορμὴ ἀπηνόους κατὰ τοῦ ποιητοῦ δικαστικῆς καταδιώξεως. Συλληφθεὶς καὶ φυλακισθεὶς τὴν 17 Αὐγούστου τοῦ 1839, ἀπολυθεὶς δὲ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπὶ ἐγγυήσει τοῦ ἀδελφοῦ του Παναγιώτου, Γενικοῦ Γραμματέως τότε τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ἀνεχώρησε καὶ πάλιν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν, ἀκοντίσας ἐκ Πειραιῶς ὡς πάρθιον βέλος κατὰ τῶν πολεμίων του τὸ φυλλάδιον: *Ἀπολογία Ἀλεξάνδρου Σούτσου, συντεθεῖσα διὰ τὴν δικάσιμον ἡμέραν*. Ἠναγκάσθη ὅμως νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ ἐν ἔτος εἰς Ἀθήνας, ἵνα δικασθῇ, καὶ ἀθωωθείς, χάρις εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ φρονήματος τοῦ προεδρεύοντος δικαστοῦ Ι. Μαυροκορδάτου, ἀνεχώρησεν εὐθὺς εἰς Βέλγιον, πλήρη πικρίας ἔχων καὶ χολῆς τὴν καρδίαν. Ἐκεῖ ἐδημοσίευσεν δύο τῶν ἀτυχεστάτων αὐτοῦ ποιητικῶν ἔργων, τὰς κωμωδίας: ὁ *Πρωτοπουργὸς* καὶ ὁ *Ἀτίθαστος ποιητὴς* (1843), μεστὰς μὲν σατυρικῆς δριμύτητος, ἀτεχνολογίας ὅμως ὑπὸ δραματικὴν ἐποψίν καὶ οὐδὲν περιεχούσας τῶν ἀληθινῶν τῆς κωμωδίας συστατικῶν.

Ἀλλ' ἡ τῆς πατρίδος ἀγάπη, ὁ δυσπαλάλακτος ἐκεῖνος ἔρως πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὸ ὄνειρον τοῦ μεγαλείου τῆς καὶ τῆς εὐημερίας τῆς, ὁ πόθος τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν καὶ ἡ ἀκατάσχετος πρὸς πραγματοποίησιν αὐτῶν ἐφεσις, εἴλκον τὸν Ἀλέξανδρον ἀπροσμάχητος εἰς τὸ πατριὸν ἔδαφος. Ἐπανῆλθε λοιπὸν καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ θέρος τοῦ 1843, καὶ μεταβάς εἰς Ἀνδρὸν ἐξενίστατο παρὰ τῷ Κάτρῳ, νέον σχεδιάζων ποίημα ὁ *Ἐπαναστάτης*, ὅτε ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ προέλαθεν αὐτῶν ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς διὰ τῆς τρίτης Σεπτεμβρίου. Πλήρης ἐνθουσιασμοῦ μετέβη τότε εἰς Ἀθήνας ὁ ποιητὴς, καὶ ἤρξατο δημοσιεύειν εἰς φυλλάδιον τὴν «*Μεταβολὴν τῆς τρίτης Σεπτεμβρίου*», καὶ πανηγυρίζων ἐπὶ τινὰ χρόνον τὸ μέγα ἐθνικὸν γεγονός. Ἐπὶ τινὰ χρόνον, εἵπομεν, διότι ὁ Σούτσος εἶδε καὶ πάλιν τὰς ἐλπίδας του ψευδομένης, δὲν εὗρεν ἐντὸς τῆς Ἑθνικῆς Συνελεύσεως ὅ,τι ἡ δύσκολος καὶ οὐδέποτε νύχαριστήμενη φιλοπατρία του προσεδόκα, καὶ ταχέως ὁ πανηγυρισμὸς μετετέτρετο εἰς σάτυραν, καὶ οὐδεὶς ἐντὸς ὀλίγου τῶν νεοφωτιστῶν συνταγματικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος διέφυγε τὰ πικρὰ τῆς ποιήσεώς του θέλη. Νῦν ὅμως δὲν ἐτιμώρησε πλέον τὸν τολμητὴν ποιητὴν ἡ καχύποπτος ἐξουσία ἀλλ' ὁ ἐπιδεξιὸς ἐξερεθισθεὶς συνταγματικὸς ὄχλος τῆς πρωτευούσης, λιθοβολήσας ἐν μέσῳ τῇ ὁδῷ τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὴν 20 Νοεμβρίου 1844, καὶ ἀναγ-

κάσας αὐτὸν νὰ φύγῃ εἰς Σύρον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, κατασιγασθέντων τῶν πολιτικῶν παθῶν, ἐπανεκάμψε καὶ πάλιν εἰς Ἀθήνας ὁ ποιητής, καὶ ἐξέδωκε τὸ 1845 τὸ *Ποιητικὸν Χαρτοφυλάκιον*, συλλογὴν πολιτικῶν ἐπίσης σατυρῶν κατὰ τῶν πολιτικῶν πρωτοστατῶν τῆς ἡμέρας, στερουμένην ὅμως τῆς ποιητικῆς δυνάμεως καὶ χάριτος τῶν πρώτων αὐτοῦ ἔργων.

Ἐνταῦθα κλείει κυρίως εἰπεῖν τὸ στάδιον τῆς σατυρικῆς τοῦ Σούτσου παραγωγῆς, ἐντεῦθεν δὲ χρονολογεῖται ἱκανῶς μακρὰ ποιητικὴ ἀνάπαυλα ἐν τῷ βίῳ του, διακοπτομένη μόνον ὑπὸ τῆς ἐν ἔτει 1850 δημοσιεύσεως τῆς *Τουρκομάχου Ἑλλάδος*, ἣτις, καίτοι *Ἐπικὸν ποίημα* ἐπιγραφείσα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, οὐδὲν ἄλλο εἶνε κυρίως ἢ συλλογὴ ὁραίων πολλάκις λυρικῶν ποιημάτων, ἀπεσπασμένων ὅμως καὶ συνδεομένων πρὸς ἄλληλα διὰ στίχων ἐντόνων μὲν, ἀλλὰ πεφυσημένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ στόμφου μεσῶν. Προέταξε δὲ καὶ ταύτης, κατὰ τὸ εἶδος, ὁ Σούτσος πρόλογον χολῆς πλήρη καὶ δριμύτητος κατὰ τὴν βασιλείαν καὶ τῆς κυβερνήσεως, καὶ φοβούμενος νέας καταδιώξεις, ἀνεχώρησεν εὐθὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἄλλη τὸν ἀνέμενε καταδίωξις. Ἡ *Τουρκομάχος*, προαποσταλείσα, εἶχε κατασχεθῇ ὑπὸ τῶν ἐθωμανικῶν ἀρχῶν, αὐτὸς δὲ, ἅμα φθὰς, κατεζητείτο ὅπως φυλακισθῇ. Καταλείπει λοιπὸν καὶ πάλιν τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ καταβαίνει εἰς Ἀθήνας, ὅπου μετὰ ἔτους σιγὴν ἐκδίδει ἐν ἔτει 1852 τὸ *Τέταρτον ἄσμα τοῦ Περιπλανώμενου*, ἐλαττούμενον μὲν τῶν προτέρων κατὰ τὴν ἔμπνευσιν καὶ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν, ὑπερβάλλον ὅμως αὐτὰ κατὰ τὴν πικρίαν καὶ τὸ φλογερὸν μῖτος κατὰ τῆς κρατούσης ἀρχῆς καὶ κατ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως Ὁθωνος.

Ὁ καταπατὼν τὸ ἔθνος ποῖος ;
ἀνέκραζεν ἐν αὐτῷ,

ποῖον τ' ὄνομά του ;
Ἕλλην οὗτος ; ποῖος οὗτος ; ποῖα τὰ περὶ αὐτοῦ ;
Πρὶν τὸ γένος τῶν ἡρώων καταστήσῃ ἀγέλατον,
σκήνωμά του τὴν γῆν ὅλην εἶγεν ὡς ὁ Ναπολέων ;
Ἐφεरे καθὼς ἐκεῖνος, εἰς γιγάντων τρέγων πάλιν,
τὴν βομφαίαν εἰς τὴν μίαν καὶ τὸν κόσμον εἰς τὴν ἄλλην,
καὶ ἔθνη κατακτῶν μυρία
διεμοίραζε τὰ σκήπτρα ὡς κριθὴν εἰς τὰ στρουθία ;

Ἀλλ' ἡ ἐκδοσις τοῦ ποιήματος καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ προσεγνώσθησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν, καὶ νύκτωρ αἴφνης εἰσβολοῦσαι εἰς τὸ τυπογραφεῖον Εἰσαγγελία καὶ Ἀστυνομία κατέσχον τὸ βιβλίον ἡμιτελές ἔτι. Ἡπειλήθη τότε καὶ πάλιν ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία τοῦ Σούτσου, κατωρθώθη ὅμως διὰ τοῦ γενομένου πατάγου νὰ ἀποσοβῇ ἡ δικαστικὴ καταδίωξις καὶ νὰ ἀρθῇ ἡ κατάσχες. Τότε ἐδημοσίευσεν ὁ ποιητὴς τὰ ὑπὸ τὸν τίτλον : *ἡ κατάσχεσις τῆς διανότας γνωστὰ τρία φυλλάδια, ἅτινα καὶ ἀνετύπωσε κατόπιν ἐν τῇ νύξῃ πλήρως ἐκδόσει τοῦ Περιπλανώμενου*.

Μόλις εἶχε παρέλθει ὁ προσωπικὸς οὗτος περὶ σπασμὸς, καὶ νέον μέγα πολιτικὸν γεγονός, ὁ ἀνατολικὸς πόλεμος, ἐπῆλθεν ὅπως συνταράξῃ ἐκ νέου τὸν ποιητικὸν βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ παρορμήσῃ αὐτὸν εἰς νέον ἔσχα. Λησμονεῖ τότε ὁ ποιητὴς τὰς ἐγγυρίους ἀσχημίας, ἐπιβάλλει σιγὴν εἰς τῆς σατύρας τὴν Μοῦσαν, καὶ ἡ ποίησις του σαλπίζει πολεμιστήριον, καὶ τὰ χεῖλη του ψάλλουσι τὸν θούριον παιῶνα :

Μᾶς φωνάζουν καὶ Σέρβοι, μᾶς φωνάζουν καὶ Δάες,
Θεσσαλοὶ καὶ Ἡπειρώται, Μακεδόνες καὶ Θράκες,
καὶ ὁ Αἴμος εἰς Ἀθῶν καὶ ὁ Ἀθῶν εἰς Ὀσσάν
μεταφέρουν ἐκείνων τὴν βροντοφώνον γλῶσσαν.
Ἀντὶ οὗτου πυρτίς εἰς τὴν γῆν των σπαρμένη
ἓνα μόνον σπινθῆρα, ἓνα μόνον προσμένει.
Τῆς Ἑλλάδος οἱ παῖδες σείε γένητε σπινθῆρες·
στρατηγοὶ των γένητε καὶ τοῦ ἔθνους σωτήρες.
Ἐ τὴν παλάμην καὶ πάλιν τὸ σπαθί, τὸ σπαθί,
καὶ τὸ αἷμα ποτάμι, καὶ τὸ αἷμα ἄς χυθῇ !

Τὸ ἐμβληματικὸν τοῦτο καὶ ἄλλα δύο, πλήρη δυνάμει καὶ ποιητικῆς καὶ ἀρίστης τῶν καλλίστων αὐτοῦ ἔργων, δημοσιεύει ὁ Ἀλεξάνδρος ἐν τῇ *Ἀθηναίᾳ Φάσει* τοῦ *Ἀνατολικοῦ Ζητήματος*, καὶ ἀναχωρεῖ εὐθὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μεταβαίνει ἐκεῖθεν εἰς Παρίσιον, εἰς Λονδίον, εἰς τὴν Αὐστρίαν, τὴν Ῥωσίαν, τὴν Ταυρίδα, καὶ πάντα τῆς περιουσίας του σταθμὸν σημαίνει διὰ νέου φλογεροῦ ποιήματος. Ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου, ἄκρατον φέρων ὑπὲρ τῆς Ῥωσίας ἐνθουσιασμὸν, ὡς σύμπασα σχεδὸν τότε ἡ Ἑλλάς, καὶ δημοσιεύει ἐν ἔτει 1857 *Ἀπομνημονεύματα Ποιητικὰ ἐπὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ Πολέμου*, ἅτινα καὶ προσφωνεῖ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας Ἀλέξανδρον. Τὸν ἀνατολικὸν πόλεμον ἐσκόπει, φαίνεται, νὰ ψάλλῃ ὁ Σούτσος διὰ μεγάλου καὶ συνεχοῦς ἐπικοῦ ποιήματος, γάλλος δὲ τις βιογράφος του βεβαιοῖ, ὅτι καὶ συνέταξε μάλιστα τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἔπους τούτου, καὶ, ἐν Παρίσιον διαμένων κατὰ τὸ 1861, προστίθετο νὰ δημοσιεύσῃ αὐτὸ μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως. Πολὺ ὅμως φοβούμεθα, μὴ ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος προέρχεται μᾶλλον ἐκ παρενοήσεως καὶ συγχύσεως ἀπλῆς τῶν περὶ ὧν πρόκειται Ἀπομνημονευμάτων πρὸς ἄλλο ἀνύπαρκτον ἔργον τοῦ Σούτσου. Οὐδὲν τοῦλάχιστον, οὐδ' ἀμυδρότατον, τοιούτου ποιήματος ἔχοντος περιεσώθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ.

Μετὰ τὰ ποιητικὰ του ταῦτα ἀπομνημονεύματα οὐδὲν παρήγαγε νέον ὁ Ἀλεξάνδρος μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἀνεδημοσίευσεν δὲ μόνον ἐν ἔτει 1858 πλήρη τὸν *Περιπλανώμενον*, ἐν πολλοῖς αὐτὸν μεταβλῶν, οὐχὶ δυστυχῶς ἐπὶ τὰ κρείττω πάντοτε, καὶ πολλὰς ἐν αὐτῷ συνυφάνας δριμείας στροφὰς κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ὁθωνος καὶ κατ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως. Τὸν νέον τοῦτον παροξυσμὸν τῆς χρονίας πατριωτικῆς νόσου τοῦ Σούτσου ἐγέννησεν ἰδίως ὁ κατὰ τοὺς ἀτυχεῖς ἐκείνους και-

Η ΚΑΛΚΟΥΤΤΑ

[Ἐκ τοῦ ἐκδοθέντος ἐν 1876 ἔτει συγγράμματος τοῦ Alfred de Bréhat.]

Μετάφρασις Ν. Α. Λεβιδίου.

Συνίχται· ἐστὶ σελ. 500.

Β'

ροὺς ἀτυχέστερος ἔτι πανηγυρισμὸς τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τοῦ Ὁθωνος, ἀπέτισε δὲ σκληρῶς ὁ δύσκολος ποιητὴς ἐν τοῖς δεσμοτηρίοις τῶν Ἀθηνῶν δι' ἑνδεκαμήνου κρατήσεως, ἣτις ὑπῆρξε καὶ πρώτη ἀφορμὴ τοῦ ὀδυνηροῦ νοσήματος, ὅπερ ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον.

Ἐξελθὼν διὰ χάριτος τοῦ δεσμοτηρίου παρέμεινεν ἔτι μικρὸν ἐν Ἀθήναις, ἐδιδόκειν δὲ τὸ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψὴν ἀνάξιον αὐτοῦ φυλλάδιον : ἡ *πυρπόλησις τοῦ συστήματος ἀπὸ τῶν Κανάρων*, καὶ μετέβη κατόπιν εἰς Παρίσιον, ὅπως ἀσχοληθῇ εἰς σύνταξιν μακρᾶς *Ἱστορίας τῶν νεωτέρων Ἑλλάδος*, ἣν ὅμως, φαίνεται, οὐδὲ ἤρχισε καὶ νὰ συγγράψῃ, τὸ μὲν ὑπὸ τῆς νέσου τρυχόμενος, τὸ δὲ εἰς ἀδιάκοπον φερόμενος διαμονῆς μεταλλαγὴν, καὶ τρέπων πάλιν μετὰ μικρὸν τὸ βῆμά του πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου, τὸ προσεχὲς αὐτοῦ τέλος πιθανῶς προαισθανόμενος, ἐπεθύμει νὰ ἀναπαύσῃ τὴν καταπεποννημένην του κεφαλὴν.

Δὲν ἐχαρίσατο, φεῦ ! εἰς αὐτὸν τὴν χάριτα ταύτην ἡ μοῖρα. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1863 ἐξέπνεεν ὁ ποιητὴς, ἐγκαταλειμμένος καὶ μόνος, πένης καὶ λιμώττων, ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς Σμύρνης, καὶ ἐθάπτετο ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς. Μετὰ δεκατέσσαρα δὲ ὅλα ἔτη πρόκειται τέλος νὰ ταφῶσι τὰ ὄσα τοῦ ἐθνικοῦ τῆς Ἑλλάδος αἰδοῦ ἐν γῇ ἐλευθέρᾳ, ὑπὸ τὸ χῶμα τῶν Ἀθηνῶν, ὧν τοσάκις εἶχεν ὑμνήσει τὸ παρελθὸν καὶ τοσάκις εὐηγγελίστατο τὸ μέλλον ἡ χρησιμοδοτικὴ αὐτοῦ ποιητικὴ ψυχὴ.

Συνοψίσαντες ὅσον κάλλιον ἡδυνήθημεν τὸν ποιητικὸν βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ἐκλείσαμεν κατ' ἀνάγκην εὐλαβῶς τὰ ὅμματα πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν αὐτοῦ βίον· ἂν ἄχαρι πρᾶττει ἔργον πάντοτε ὁ βλέπων διὰ τῶν κλειθρῶν, ἀχαριτώτατον πρᾶττει βεβαίως ὁ ὑπὸ τὸν ποιητὴν ἀναζητῶν τὸν ἰδιώτην. Ἄλλως δὲ, τίς ἀναγινώσκων τοὺς ὁραίους καὶ σπαρακτικούς τοῦτους στίχους :

Μ' ἐξαπαίδευσαν αἱ Μοῦσαι βρέφος εἰς τὸν Ἑλικῶνα.
Δέξαι με ψυχρὸν ἄγοντα καὶ ἀδύνατον πρεσβύτην
Εἰς τοῦ θεοῦ σου Καρμῆλου τὸν ἀειθαλῆ ροδῶνα,
Ὅπου ἄλλοτε ἡπάσθην τὴν πανέχραντόν σου κόπτην...
οὓς ἀποσπᾷ ἐκ τῆς πανυστάτης του πρὸς τὸν θεάνθρωπον προσευχῆς καὶ ἐπιστέλλει εἰς τὸν ἀδελφόν του Παναγιώτην ὁ Ἀλέξανδρος μικρὸν πρὸ τῆς τελευτῆς του, τίς, λέγομεν, ἀναγινώσκων αὐτοὺς εἶνε τοσοῦτον θρασύσπλαγχνος, ὥστε νὰ μείνῃ ἀδάκρυτος, τίς τοσοῦτον ἀτεγκτος τὴν ψυχὴν, ὥστε νὰ ἐπιβάλλῃ μικρολόγον χεῖρα ἐπὶ τὴν ἀμάραντον δάφνην τοῦ ποιητοῦ ;

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΑΛΛΟΣ.

Κατὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον, διακρίσαντα 46 ἡμέρας, συνήφθησαν ἐννέα φονικώταται μάχαι, ἐν αἷς ἐφονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν 124,643 Γάλλοι καὶ Γερμανοί !

Τὰ πατώματα τῶν εὐρωπαϊκῶν οἰκιῶν, εὐρύχωρα μετὰ διασταυρουμένων διαδρόμων, ἐχουσι πάντα καὶ εὐρεῖς προδόμους, ἐν οἷς διαμένουσιν οἱ ὑπηρέται. Ἀναλόγως τῆς οἰκίας, ψάθαι ἢ πολύτιμα ὑφάσματα καὶ κασμίρια καλύπτουσι τὸ ἔδαφος τοῦ ἄνω πατώματος καὶ τὸ τοῦ ἰσογείου. Αἱ κλῖναι πάλιν κοσμοῦνται διὰ μεγάλων κωνοπέων, ὁμοίων πρὸς στρατιωτικὰς σκηνὰς ἐκ μουσελίνης, καὶ τὴν νύκτα ἐγκλείεται ἐντὸς αὐτῶν ὁ μέλλων νὰ κοιμηθῇ, ὅτε ὁ bearer φροντίζει μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας μεγάλῃς νὰ κλείσῃ πᾶσαν εἰσόδον τοῖς κώνωσιν εἰς τὴν τοιαύτην οὕτως εἰπεῖν σκηνήν. Πρέπει βεβαίως νὰ ἐγένετο τις θύρα τῶν κωνώπων, ἵνα ἐνοήσῃ πρὸς τί ἡ τοσαύτη προφύλαξις κατὰ τῶν δηγμάτων αὐτῶν. Εἶναι δὲ τοσοῦτον πολυάριθμοι, ὥστε ἀδύνατον νὰ ἀνάψῃ τὴν νύκτα κηρίον, χωρὶς νὰ τεθῇ ἐν ὑαλίνῳ φανῷ, ὡς οἱ τοῦ φωταερίου.

Ὁ ξένος, ῥίπτων ἀπλῶς ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν ἐπίπλων τῶν ἐν Καλκούττᾳ Εὐρωπαίων, κατανοεῖ ἀμέσως τὸν οἰκιακὸν αὐτῶν βίον. Ἐδῶ μὲν ἐπιπλα μεγαλοπρεπῆ, παρὰ πετάσματα βαρύτιμα, σκευὴ ἐξ ὀρειχάλκου ἐκ τῆς Γαλλίας ἢ τῆς Ἀγγλίας, ἐδῶ δὲ ἰνδικὰ ἢ σινικὰ χειροτεχνήματα, *paravents*, ἥτοι ἀλεξήνεμα, τράπεζαι καὶ μικρὰ κιβώτια, ἀλλαχοῦ ἐν τοῖς δωματίοις καὶ ἐν ταῖς ἰδιαιτέροις αἰθούσαις τῶν γυναικῶν σινικὰ ἀνάκλιτρα ἐκ ξύλου, ὧν οἱ βραχίονες, οἱ πόδες καὶ τὸ πρὸς τὴν ῥάχιν μέρος εἰσὶ κινητοί, διευθετούμενοι κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ καθημένου μετ' εὐκολίας μεγίστης. Ἐπὶ τῶν τραπέζων, ἐφ' ὧν τίθενται συνήθως μικρὰ περιέργα πρᾶγματα, κατεσκευασμένων δὲ ἐκ ξύλου σπαντάλου, ἐπὶ ἄλλων πρὸς ὁμοίαν σχεδὸν χρησιν ἐπίπλων ἐξ ἐβένου, ἐκ μαρμαροῦ, ἐξ ὀστράκου καὶ ἐλεφαντίνου ὀστού, ἐπὶ πάντων λέγω τούτων παρὰ τῇ τῆς εἰδωλίας μετὰ παραστάσεως τῆς μυθικῆς ἐποχῆς, ὀστράκα σπάνια, ἀγαλματὰ ἰνδικὰ, ἐξ ὀστέου ἐλεφάντος καὶ ἐκ ξύλου, ζωγραφίας ἐπὶ χαρτοῦ καὶ τὰ τοιαῦτα. Ῥιπίδια παντὸς εἶδους καὶ μεγέθους εὐρίσκονται τῇδε κακεῖσε ἐπὶ τῶν ἐπίπλων. Οἱ δὲ *Khitmutgars* καὶ οἱ *bearers*, γονυπετεῖς, κινουσι περὶ τὸ πρόσωπόν σου τὴν ἐκ λευκῆς μετᾶξῃς μυιοσθένην ἢ τὸ *punkah*, εἶδος ῥιπίδιου μεγίστου. Ἄλλοι πάλιν *bearers*, καθήμενοι μακρὰν παρὰ τινὰ γωνίαν τῆς αἰθούσης, κινουσι διὰ μηχανημάτων διαφόρων ἄλλο μέγα ῥιπίδιον, τὸ καλούμενον ἰνδικόν. Δύναται δὲ κάλλιστα νὰ παρομοιάσῃ τοῦτο πρὸς φύλλον θύρας, λεπτὸν, ἀ-

νηρημένον ἐκ τῆς κορυφῆς τῆς αἰθούσης διὰ σχοινίων, πολυτελέστατον κατὰ πάντα, περιβαλλόμενον ἐκ κλωσῶν μεταξίνων καὶ συνηθέστατα ἐκ δαντέλλας περιφύμου. Ἐνίοτε τὰ *punkah* ἔχουσι τὸ σχῆμα ἀετοῦ χαρτίνου, ὡς δύναται τις νὰ ἴδῃ τοιαῦτα ἐν τῇ παγκοσμίῳ Ἐκθέσει ἐν τῷ τμήματι τῶν Ἰνδιῶν. Καὶ ὅταν πλέον ἐπέλθωσιν οἱ ἀνυπόφοροι καύσωνες, οἱ ὑπηρετῆται τοποθετοῦσιν ἐν τοῖς ἐκ στηλῶν κομψῶν διαδρόμοις φύλλα διάφορα καὶ χόρτα ἄγρια εὐώδη, ἄτινα, συνεχῶς ποτιζόμενα, παράγουσιν ἀρκούσαν ὀσφύον ὑπὸ ἑν ὀνομα τὰ χόρτα ταῦτα καλοῦνται *cusse cusse latty*.

Ἡ ἐν ταῖς τῶν πλουσίων οἰκίαις ὑπηρεσία ἀπαιτεῖ πληθὺς μέγα ὑπηρετῶν, τοσοῦτον μᾶλλον ὅσον ἕκαστος αὐτῶν δὲν ἐκτελεῖ εἰμὴ ἐνὸς καὶ μόνου εἵδους ὑπηρεσίαν, ἥς ἡ δικαιοδοσία εἶναι πάλιν λίαν περιορισμένη. Ἡ διαίρεσις αὕτη καὶ ὁ καταμερισμὸς τῆς ὑπηρεσίας προέρχεται οὐχὶ πόσον ἐκ τῆς φυσικῆς νωθρότητος τῶν Ἰνδιῶν, ὅσον ἐκ τῶν θρησκευτικῶν προλήψεων, τῶν μὴ ἐπιτρεπουσῶν εἰς ἐκάστην τάξιν τὴν ἐξάσκησιν τινῶν ἐπαγγελμάτων καὶ ὑπηρεσιῶν. Ὁ δὲ παρὰ τὰς διατάξεις ταύτας Βεγγάλιος κινδυνεύει νὰ ἀποβληθῇ τῆς τάξεως, ἢ τοῦ γένους, εἰς ὃ ἀνήκει, τῆς ἀποβολῆς ταύτης τυγχανούσης τῆς αὐστηροτάτης τῶν ποινῶν, δι' ὧν δύνανται τις νὰ ἀπειληθῇ. Πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ ἐκ πράξεως κατὰ τῶν νόμων προστριβέντος ῥύπου, ὀφείλει νὰ ὑποβληθῇ τις εἰς πολλὰς θρησκευτικὰς ἀσκήσεις, καὶ ἐπαχθεῖ καὶ ταπεινωτικὰς, παρατείνονμένας ἐνίοτε ἐπὶ πολλοὺς μῆνας. Ὑπάρχουσι μάλιστα παραπτώματα, εἴτε ἐκούσια εἴτε ἀκούσια, δι' οὐδεμιᾶς μετανοίας ἐξαλειφόμενα.

Ἀλλ' ἵνα ὀρθῶς ἐνοηθῇ τὸ περὶ μισθοδοσίας τῶν Ἰνδιῶν ὑπηρετῶν ζήτημα, καλὸν εἶναι νὰ ἐπωμέν τινα καὶ περὶ τοῦ ἐν χρήσει νομίσματος ἐν Καλκούτῃ. Τὸ ῥούπιον ἰσοδυναμεῖ πρὸς 16 ἄννας, ἥτοι φρ. 2.50 περίπου. Ὁ ἄννα ἰσοδυναμεῖ πρὸς 4 πίτσε, ἢ 20 λεπτά. Ὁ πίτσε πρὸς 30 ἢ 40 *caurics*, ἥτοι μικρὰ κογχύλια, ὧν μεγάλην χρῆσιν ἐποιοῦντο ἄλλοτε ἐν τῇ ἀγοραπωλησίᾳ τῶν μαύρων, καὶ ἄτινα μεταχειρίζονται εἰσέτι οἱ ἰθαγενεῖς ἐν ταῖς μεταξὺ αὐτῶν συναλλαγαῖς. Δεκαεὶς ἀργυρᾶ ῥούπια ἀποτελοῦσιν ἓνα *goldmohur*. Ὁ ἄννα ὑπάρχει μόνον κατ' ὄνομα. Τὸ ῥούπιον, ὀλίγον πλατύτερον διφράγκου ὢν, φέρει διαφόρους τύπους, συμφώνως τῇ ἐποχῇ τῆς ἐκτυπώσεως.

Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐπανεέλθωμεν εἰς τὰ περὶ ὑπηρετῶν. Ἰδοὺ ἐκ τινῶν συγκροτεῖται τὸ προσωπικὸν οἰκίαν μετρίαν καὶ οὐχὶ τῆς πρώτης τάξεως, οἰκίας π.χ. ἐνὸς ἀπλοῦ *writer*, ὑπαλλήλου τουτέστιν ἐν τοῖς γραφείοις τῆς Ἑταιρίας.

Α') Εἰς *moonshee*, διερμηνεὺς, μισθοδοτού-

μενος ῥούπια 16 ἕως 25 κατὰ μῆνα.—Β') Εἰς *sivcar*, ἐπιστάτης, 10 ἕως 15.—Γ') Εἰς *Khitmutgar*, ἥτοι ὁ συνήθως καλούμενος καὶ γνωστός ὑπὸ τὸν τίτλον *maitre d'hôtel*, 9 ἕως 10.

—Δ') Εἰς *khansamah*, προμηθεύων τὰ ἀναγκαῖα, 8 ἕως 12. Ἀλλὰ *khansamah* καλοῦνται ἐπίσης ὑπηρετῆται, σχεδὸν πάντες Μουσουλμάνοι, μισθούμενοι κυρίως τοῖς ξένοις καὶ ἀναδεχόμενοι πολλὰς ὑπηρεσίας.—Ε') Τοσοῦτοι *Khitmutgars* (οἵτινες μόνον καθῆκον ἔχουσι τὸ ὑπηρετεῖν ἐν ὧρᾳ δείπνου) ὅσα πρόσωπα κατοικοῦσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ.—ΣΤ') Εἰς *babarchy*, μάγειρος.—Ζ') Εἰς *durwan*, θυρωρός.—Η') Εἰς *hurkaru* ἢ *preon*, ἀγγελιαφόρος.—Θ') Εἰς ἀναξιστάτης.—

Ι') Δι' ἕκαστον κύριον εἰς *sirdar-bearer*, οὗτινος καθῆκον εἶναι ἡ τακτοποίησις τῶν ἐνδυμάτων, ὁ καθαρισμὸς αὐτῶν καὶ τῶν ὑποδημάτων, τὸ ἀνάπτειν τὰ κηρία. Οἱ ὑπηρετῆται τῶν ἐξ τούτων τελευταίων κατηγοριῶν λαμβάνουσιν ἐπὶ τὰς δέκα ῥούπια κατὰ μῆνα.—ΙΑ') Τόσοι *syces*, ἱπποκόμοι, ὅσοι ἵπποι. Ὅντες δὲ ὑπηρετῆται καὶ ἱπποκόμοι οἱ *syces* οὗτοι, τρέχουσι πεζοὶ ὅπιθεν τῆς ἀμάξης ἢ τοῦ ἵππου, κρατοῦντες διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς τὴν μιοσόβην, διὰ δὲ τῆς ἐτέρας δαυλὸν ἀνημμένον, ὅπως ὑπάρχη πάντοτε πῦρ διὰ τὸ σιγάρων σου.—ΙΒ') Εἰς *masalchi*, βοηθὸς τοῦ μαγείρου.—ΙΓ') Εἰς *maler*, σαρωτής.—ΙΔ') Εἰς *bheesty*, ὑδροφόρος. Οἱ *syces*, οἱ *masalchis*, οἱ *malers*, οἱ *bheestys* λαμβάνουσιν μόνον 3 ἢ 5 ῥούπια. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀριθμῶμεν ἐτι καὶ τὰς ὑπηρετρίδας, ἥτοι τὰς *ajahs*, δηλ. τὰς διὰ τοὺς θαλάμους, τὰς διὰ τὰ παιδία, καὶ τὰς *matranj-ajahs*, τὰς ἐπιφορτισμένας τὰς θανατοστέρας ἐργασίας. Ἐν ταῖς τῶν πλουσίων οἰκίαις ἐπὶ πλέον ὑπάρχει καὶ ἀρχιυπηρετῆς ἐπὶ κεφαλῇ πασῶν τῶν ὑπηρεσιῶν.

Προσθέσατε τῶρᾳ τοὺς τέσσαρας *bearers*, ἥτοι τοὺς κρατοῦντας τὸ διὰ τὴν μετέβασιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον φορεῖον, καὶ ἀμέσως θέλετε ἔχει περὶ τοὺς τριάκοντα ὑπηρετῆτας. Πάντες δὲ οὗτοι φέρουσι στολὴν χρωμάτων διαφόρων, ἀναλόγως τῆς τάξεως τῆς οἰκίας, παρ' ἣ ὑπηρετοῦσιν, ἀποτελουμένην ἐξ εἰδους τινὸς ἐσθῆτος ἐξ ὑφάσματος λεπτοῦ, ἥτις ἐπικαλύπτεται ὑπὸ μικροῦ χιτωνίσκου χρώματος ζωηροῦ, συσφιγμένου διὰ ζώνης ἐκ μουσελίνης περὶ τὴν ὀσφύν. Εὐρεῖται ποδῆρες περισκελίδες, ὡς αἱ τῶν ναυτῶν, ὑποδήματα καὶ εἰδὸς τι κεφαλοδέσμου, φέροντος τὸ χρῶμα τοῦ χιτωνίσκου, ταῦτα πάντα συμπληροῦσι τὴν γραφικὴν τῶν ὑπηρετῶν στολὴν. Οἱ ἄνευ ὅμως στολῆς ὑπηρετῆται, τοιοῦτοι δὲ εἰσὶν οἱ κατὰ μῆνα μισθούμενοι ὑπὸ τῶν ξένων, συνήθως εἰσὶν ὀλόλευκα ἐνδεδυμένοι. Καὶ ἐν πολλαῖς μὲν οἰκίαις παραχωροῦνται τοῖς Ἰνδοῖς ὑπηρεταῖς αἱ στολαί, πλὴν συχνάκις οἱ *Khitmutgars* ἢ οἱ *bearers* ἀναχωροῦσι τὴν νύκτα, καὶ πωλοῦντες τὰ ἐνδύματα, ὅσα

ἔλαβον τὴν πρωΐαν, δὲν ἐπανερχόνται πλέον.

Οἱ ὑπηρετῆται ἐν τούτοις τρέφονται δι' ἰδίων ἐξόδων καὶ μὲ τὴν συνήθη σχεδὸν πᾶσι τοῖς Ἰνδοῖς τροφῇ. Ἐνίοτε κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας βλέπει τις αὐτοὺς συνελθόντας καὶ καθήμενους ἐπὶ ψαλῶν, ἢ ἀπλῶς κατὰ γῆς, περὶ λεκάνην μεγάλην, πλήρη ὀρύζου ἐφθού, οὗτινος ἐν μέσῳ ἢ τοῦ μαγείρου χεὶρ ἐσχήματισε κοιλότητά, πληρωθεῖσαν ἐξ εἰδους τινὸς χυμοῦ πρασινοειδούς σφόδρα εὐόσμου. Εὐχερῶς δὲ συνειθίζει τις εἰς τὸν ζωμὸν τοῦτον, ὅστις μετὰ τοῦ ὀρύζου ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν τροφὴν τῶν Ἰνδιῶν, καὶ πολλῶν μάλιστα Εὐρωπαίων, μεταχειριζομένων αὐτὸν ἐν εἰδὲι καρυκεύματος περὶ τοὺς ἰχθῦς ἢ περὶ τὰ ὀρνίθια. Διότι πρώτιστον τοῦ καρυκεύματος τούτου πλεονέκτημα εἶναι τὸ ἐξεγείρειν τὴν ὄρεξιν, ἥτις ἀμέσως καταστέλλεται ὡς ἐκ τῆς τοῦ κλίματος καὶ τῶν ἀρρωμάτων καὶ τῶν ποτῶν. Οἱ τῶν κατωτέρων τάξεων ἐν τούτοις Ἰνδοὶ δὲν μεταχειρίζονται οὔτε κοχλιάρια, οὔτε περόνια, ἀλλὰ, λαμβάνοντες ποσὸν τι ὀρύζου καὶ κατασκευάζοντες αὐτὸ μετὰ τῶν χειρῶν ἐν εἰδὲι σφαίρας, ἐμβαπτουσιν ἔπειτα ἐν τῷ ζωμῷ, περὶ οὗ πρὸ μικροῦ μόλις ὠμολήσμεν. Ὑδὼρ ἐντὸς δοχείου, κοινοῦ τοῖς πᾶσι, δροσίζει κατόπιν κατὰ σειρὰν τοὺς συνδαιτυμόνας, θέτον τὸ τέμα εἰς τὸ λιτὸν αὐτὸ δείπνον. Ἀλλὰ κατόπιν ἔρχεται ἡ μεγίστη τῶν ἀπολαύσεων τῶν Βεγγαλίων, ὁ ναργιλῆς· τὸ ἐν αὐτῷ ὕδωρ ψυχραίνει τὸν καπνὸν, πρὶν οὗτος φθάσῃ εἰς τὰ χεῖλη, καὶ καθήμενος χαμαὶ ὁ Βεγγάλιος καὶ οὕτω καπνίζων, φαίνεται σφόδρα εὐχαριστημένος, ἐνῷ ὁ Εὐρωπαῖος δὲν ἤθελε δυνήθῃ νὰ ὑπομείνῃ ταῦτα οὐδ' ἐπὶ πέντε λεπτά τῆς ὥρας. Ἀπόφθεγμα μάλιστα τοῦ τόπου παριστᾷ κάλλιστα τὸν πρὸς τὴν ἀνάπαυσιν πόθον: «Κάλλιον νὰ κάθῃται τις ἢ νὰ ἴσταται ὄρθιος· κάλλιον νὰ ἦναι τις κατακεκλιμένος ἢ νὰ κάθῃται, νὰ κοιμᾶται ἢ νὰ ἀγρυπνῇ. Τέλος ὁ θάνατος εἶναι προτιμώτερος τοῦ ὕπνου.»

Ὅπου παρόμοια δόγματα ἰσχύουσιν, εὐχερῶς ἐννοεῖ τις τὴν νωθρότητα τῶν ὑπηρετῶν. Ἐκτὸς τῆς φυσικῆς πρὸς τὸ ψεύδεσθαι ῥοπῆς, ἔχουσι καὶ ἄλλα ἐλαττώματα μεγάλα. Ἀλλοτε μετεχειρίζοντο αὐτοὺς κἀκίστα καὶ διὰ τὴν ἐλάχιστον λόγον, καὶ ἐκτὸς τῆς ἐλευθερίας, ἢ κατὰστασις αὐτῶν δὲν διέφερε τῆς τῶν μαύρων· ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ὅμως ἡ τύχη αὐτῶν πολὺ ἐβελτιώθη, καὶ αἱ ἐπαγόμεναι τιμωρίαι εἴτε διὰ γρόνθων εἴτε διὰ λακτισμάτων εἰσὶ φαινόμενα μᾶλλον ἢ πραγματικά. Πλὴν πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὡς ὁ Jacquemont μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ἰδιοτροπίας ἔγραψεν ἤδη, ἂν καὶ λίαν σκληρῶς ὥστε νὰ δυνήθωμεν νὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ γράφειν κατὰ λέξιν, πρέπει λέγω νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει χώρα ἐν τῷ κόσμῳ, ὅπου εὐχερέστερον διὰ λακτίσματος νὰ δύνῃται

τις νὰ κατασχύνῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ὁ τρόπος οὗτος ἀληθῶς ἐξεγείρει τὴν ὀργὴν τῶν κατὰ πρῶτον ἀφικνουμένων Εὐρωπαίων· ἀλλὰ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον συνειθίζουσιν εἰς τοῦτο καὶ οὗτοι, παρκακινούμενοι δὲ ὑπὸ τῶν ψευδολογιῶν καὶ τῆς ἀπαθείας τῶν ἰδίων ὑπηρετῶν, ἐν τέλει ἐφαρμόζουσι καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι, ὅτι κατηγόρησαν ἤδη. Πρὸ πάντων ἐν τόποις, κειμένοις μακρὰν τῶν κέντρων τοῦ πληθυσμοῦ, τὰ ἀπόλυτα ταῦτα μέτρα καθίστανται ἀναπόφευκτα. Μακρὰν πάσης Εὐρωπαϊκῆς βοηθείας, ἐν μέσῳ πληθυσμῶν ἡμιαγρίων, δὲν ἐκτιμῶνται οἱ ἄνθρωποι εἰμὴ κατὰ τὸ ποσὸν τῶν ἐκσφενδονιζομένων παρ' αὐτῶν γρόνθων. Ἀς προσέσωμεν ὅμως, ὅτι συχνάκις οἱ οἰκοδεσπόται περιορίζονται μόνον εἰς ἀπειλὰς, καὶ ὅτι κατὰ γενικὸν κανόνα ἡ κατὰστασις τῶν ὑπηρετῶν εἶναι κρείσσων τῆς τῶν πλειοτέρων Ἰνδιῶν, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις. Καὶ ἐν μὲν ταῖς ἐχούσαις πολλοὺς ὑπηρετῆτας οἰκίαις ὑπάρχει ἕθος τοῦ ἐκλέγειν αὐτοὺς, ὅσοι τὸ δυνατόν, ἐκ γενῶν καὶ θρησκευμάτων διαφόρων· ἐπικρατεῖ κατὰ τινα τρόπον τὸ περιφθονοῦν ἀξίωμα: *Divi-dendo ut imperes*. Οἱ καταλληλότατοι δὲ καὶ λόγῳ διανοίας καὶ λόγῳ δραστηριότητος εἰσὶν οἱ Ἰνδοπορτογάλλοι, ἀνήκοντες σχεδὸν πάντες εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν· ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ μετὰ τῶν ἰθαγενῶν μουσουλμάνων καλοὶ ὑπηρετῆται. Εἶχόν τινα, ἀνήκοντα ἐν τῇ δευτέρᾳ κατηγορίᾳ, ὀνόματι Νιλοῦ, ὅστις, λόγῳ ὑπηρεσίας, ἰσοδυναμεῖ πρὸς πάντας τοὺς Βεγγαλίους ὑπηρετῆτας μου. Ἐγίνωσκε λέξεις τινὰς ἀγγλικὰς καὶ γαλλικὰς, ἐγκατέστη δὲ παρ' ἐμοὶ κατὰ παραδοξότατόν τινα τρόπον.

Μόλις εἶχον ἔλθει τὰ πράγματά μου ἐκ τοῦ πλοίου, καὶ ὁ Μαρῖνος, ὁ γάλλος θαλαμηπόλος μου, καπεγίνετο τακτοποιῶν τὰ ἐνδύματά μου, τῇ βοηθείᾳ Ἰνδοῦ τινος *bearer*, ἀκούοντος ἀδεξίου· ἐγὼ δὲ ἔγραψον ἐπιστολὴν πρὸς τινα φίλον. Φθάνει τότε τις *Khitmutgar*, ἥτοι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Νιλοῦ.

—Τί θέλετε; ἐρωτῶ αὐτὸν, ἐνῷ μὲ ἔχαιρετα, κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀνατολῇ συνήθειαν, σταυρόνων τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ υποκλίνων ἐδαφιαίως. Ἀπήντησεν, ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ μὲ ὑπηρετῇ ὡς *Khitmutgar*, ἐκθέσας μετ' εὐγλωττίας ἀπιστεύτου μακρὰν σειρὰν κυρίων, παρ' οἷς εἶχεν ἤδη ὑπηρετήσῃ, μετὰ τῶν δὲ τούτων διεκρίνοντο κυρίως πλοίαρχοί τινες. Γάλλος τις, τότε πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Καλκούτῃ καὶ φίλος τοῦ πατρός μου τυγχάνων, ὁ κ. Δυμαίν, οὗτινος πρὸ μικροῦ ἐθρονήσαμεν τὸν πρόωρον θάνατον, εἶχεν ἐπιφορτισθῇ νὰ προνοήσῃ περὶ τῶν τῆς οἰκίας μου. Μοὶ εἶχε λοιπὸν κυρίως συστήσῃ νὰ δυσπιστῶ πρὸς τοὺς νομάδας ἐκεῖνους ὑπηρετῆτας, τοὺς οἰκοθεν καὶ ἄνευ ἐγγυητοῦ προσφέροντας τὰς ἐαυτῶν ὑπηρεσίας τοῖς ξένοις.

Ἀπὸ τῆς λοιπῆς πρὸς τὸν Νιλοῦ ἀρνητικῶς, ἀλλ' οὕτως μετὰ μεζιζονος εὐγλωττίας ἤρξατο ἀπαριθμῶν τὰ πολλὰ προτερήματά του, καὶ, συνενώσας τὴν εὐγλωττίαν πρὸς τὰς κινήσεις παντομίμου, ἤρπασεν ὑπόδημα, ὅπερ ἤρχισε νὰ καθαρὶζῇ ζωηρότατα διὰ τοῦ καρποῦ τῆς χειρὸς του.

— Ἐγὼ νὰ παστρεύῃ τὸ παπούτσι, σαχέβ (κύριε), εἶπε μετὰ μειδιάματος βλακώδους, καταδείξαντος τοὺς λευκοὺς καὶ λάμποντας ὀδόντας αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὁ Μαρῖνος, ὅστις ἐφάνετο ἡκιστα εὐχαριστούμενος ἐκ τῶν τρόπων τούτων τοῦ παρυσάκτου, ἔτρεξε κατόπιν αὐτοῦ, ὅπως ἀρπάσῃ τὸ ὑπόδημα, ὅπερ ὁ Νιλοῦ ἀφῆκεν ἀνεῦ ἀντιστάσεως, μόνον καὶ μόνον ἵνα λάβῃ ζευγὸς ἄλλο πεδίλων.

— Ἐγὼ παστρεύεις παπούτσια, σαχέβ, ἐξηκολούθησεν, ἐπιχειρήσας νὰ ἐμβάψῃ πτερόν τι ἐν τῷ μελανοδοχεῖω.

Ὅπως πολλοὶ κοινοὶ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὁ Μαρῖνος πολὺ ἐπεθύμει θανάσεως νὰ καταδείξῃ τὴν ἰδίαν ὑπεροχὴν ἀπέναντι ἄλλων κατωτέρων αὐτοῦ. Ἦρπασε λοιπὸν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Νιλοῦ διὰ τῆς βίας τὰ σανδάλια, καὶ ἐλάκτισε τὸν Khitmutgar, ὅστις μετ' εὐστροφίας ἀπέφυγε τὸ λάκτισμα.

Ὁ Νιλοῦ, ἀπαντήσας διὰ χαριεστάτου μειδιάματος, ἔλαβε τοὺς ἐπὶ τῆς τραπέζης λαίμοδετας καὶ ἤρχισε νὰ διπλῶν αὐτοὺς μετὰ ἐπιδεξιότητος μεγάλης. Τότε ὅμως ὁ Μαρῖνος, φρενήρης βλέπων περιφρονούμενον τὸ ἀξίωμα του, ἔδραμε κατὰ τοῦ Khitmutgar, ἔχων ὑψωμένην τὴν χεῖρα.

— Μὴ κτυπᾷς! εἶπον τῷ ὑπηρετῇ μου.

Καὶ ὁ Νιλοῦ, ὑπομειδιῶν πάντοτε, ἐκδιπλῶναι τοὺς λαίμοδετας καὶ σώζεται πρὸς τὸ ἀντικρὺ μέρος τῆς τραπέζης, ἧς περίξ ἔτρεχεν, ἀποφεύγων τὴν καταδίωξιν. Καίτοι εὐρίσκετο ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀγωνίᾳ, ἐτακτοποιεῖ συγχρόνως δέματι χειροκτίων καὶ λεπτομερῶς μοὶ ἀπηρίθμει τὰ πλεονεκτήματα, ὅσων ἐδυνάμην νὰ εὕρω αὐτὸν κάτοχον.

— Ἐγὼ κτενίζεις μικρὸ σκυλί, μὰ δὲν δαγκάνεις; βουρτσάρεις καπέλλο, ἀνάθει τσιγάρο, φέρνεις μπιλλιέ-βιζίτ, κάνεις ὠραῖο φιόγκο στὸ κραδάκι δούλου, προσέθηκε τέλος, ῥίπτων βλέμμα συμπαθὲς πρὸς τὸν ἐχθρόν του.

Συνώδεε δὲ τὰς λέξεις ταύτας διὰ σπασμωδικῶν κινήσεων τοῦ προσώπου, τοσοῦτον κωμικῶν καὶ πρωτοτύπων, ὥστε δὲν ἐδυνάμην νὰ συγκρατήσω τὸν γέλωτά. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μαρῖνος, κολακεύμενος ἐκ τῆς ιδέας, ὅτι ἤθελεν ἔχει καὶ αὐτὸς ὑπηρετήν, ἐθεώρει πλέον τὸν Khitmutgar μεθ' ὅφους εὐμενοῦς. Καὶ ὁ Νιλοῦ πάλιν, παρατηρητὴς ὡς πάντες οἱ Ἰνδοὶ, ἐνόησεν, ὅτι εἶχε κερδίσει τὴν ὑπόθεσιν.

— Πόσα θέλεις κατὰ μῆνα; ἠρώτησα.

— Σαχέβ τόσο ἐνδοξος, τόσο πλούσιος, τόσο ἰσχυρὸς ὡς ὑμεῖς, δὲν ἤθελε δυνηθῇ νὰ δώσῃ ὀλιγώτερον τῶν 25 ρουπίων εἰς τὸν khansamah, εἶπεν ὁ Νιλοῦ, παρρησιῶν τὸν παρυστάμενον φίλον μου μετ' ἀνησυχίας.

— Τί λέγεις! ἀχρεῖ! ἀπῆντησεν οὗτος, ὑψόνων τὴν ῥάβδον.

— Δεκαπέντε ρούπια, σαχέβ, λέγει ὁ Νιλοῦ σχεδὸν γονυπετῆς, καὶ ἀρχόμενος πρὸς τιμὴν μου νὰ προσφέρῃ μυριάς κολακευτικὰς λέξεις, ὧν ἡ μετ' εὐχερείας ἀπαγγελία μὲ ἐπειθεν, ὅτι πρὸ ἐμοῦ ἐλέγχθησαν εἰς πεντήκοντα ἄλλους κυρίους.

— Δότε τῷ δακτῷ ρούπια, μοὶ λέγει ὁ φίλος μου, τοσοῦτος εἶναι ὁ μισθός. Κατόπιν δίδετε περισσότερα, ἂν εὐχαριστηθῇτε ἐκ τῆς ὑπηρεσίας.

Καίτοι ὁ Νιλοῦ ἐπέμεινεν, ἵνα δοθῶσιν αὐτῷ πλεονέστερα, ἢ μίσθωσις συνεφωνήθη ἐπὶ τῇ ἀνωτέρω βάσει· ἀλλ' ὁ Νιλοῦ ἦν τοσοῦτον πονηρὸς καὶ ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκάστοτε, ὥστε μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἔλαβε πράγματι δεκαπέντε ρούπια. Ὁ ζῆλος δὲ καὶ ἡ εὐφυΐα κατέστησαν αὐτὸν μετ' οὐ πολὺ ἀρχηγὸν τῶν ἰνδῶν ὑπηρετῶν μου· ὁ Μαρῖνος ὅμως πάντοτε ἐδιχονόει πρὸς τοῦτον.

(Ἐπὶ τῇ συνήθειᾳ.)

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Ἑλληνικὴ τοῦ Θιέρσου καταγωγὴ.

Γνωστὸν ὑπάρχει ὅτι οἱ δύο ἀδελφοὶ Chenier, Ἀνδρέας ὁ λυρικὸς ποιητὴς, καὶ Ἰωσήφ ὁ τραγωδιοποιός, ἐγεννήθησαν ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος, ἣν ὁ πατὴρ αὐτῶν ἐνυμφεύθη πρόξενος ὦν τῆς Γαλλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὰ μέσα τοῦ 17^{ου} αἰῶνος. Ὀλίγοι ὅμως γινώσκουσιν ὅτι ὁ ἐνδοξος πολιτικὸς καὶ ιστοριογράφος Θιέρσος φέρει αἷμα ἑλληνικὸν εἰς τὰς φλέβας του. Ἰδοὺ τί περὶ τούτου λέγει ὁ κ. H. de Latuche, ὁ πρῶτος ἐκδότης τὰ ποιήματα τοῦ Ἀνδρέου Chenier, καὶ καταστήσας γνωστὸν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸν τέως ἄγνωστον ποιητὴν: Sa mère était une Grecque, dont l'esprit et la beauté sont célèbres. Elle était propre sœur de la grand'mère de M. Thiers. Ce dernier est donc, à la mode de Bretagne, neveu d'André Chenier. Ἦτοι· ἡ μήτηρ αὐτοῦ (τοῦ Ἀνδρέου Chenier) ἦτον Ἑλληνὶς περιφήμος διὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καλλονήν της, αὐταδέλφη τῆς μάμμης τοῦ κ. Θιέρσου· εἶνε ἄρα οὗτος, κατὰ τὴν γενεαλογικὴν μέθοδον τῆς ἐν Γαλλίᾳ Βρετανίας, ἀνεψιὸς τοῦ Ἀνδρέου.

Ἡ λέξις παροιμία (παρὰ οἶμον) σημαίνει παροδικὸν παράγγελμα, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπέγραφον τοιαῦτα παργγέλλματα εἰς τὰς Ἑρμᾶς, τὰς παρ' οἶμον (ὁδόν).

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Ἰνδικὰ ἀποφθέγματα.

Ὅταν ὁ ἀδάμας συνδεθῇ μολυβδίνῳ κοσμηματι καὶ οὐχὶ χρυτῷ, ὡς ἐμπρέπει αὐτῷ, ὁ μὲν ἀδάμας οὐδαμῶς ἀμαυροῦται, κατηγορεῖται δ' ὁ τεχνουργός. Ὅταν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἀξίους καὶ ἱκανοὺς συμβούλους περιφρονεῖ, προκρίνων τοὺς χαμερπεῖς καὶ ἀμοίρους ἀξίας τινός, τοῦτο δὲν εἶναι ὄνειδος ἐκείνων, ἀλλὰ τοῦ βασιλεῖος.

Ὁ ἵππος, τὸ ὄπλον, ἡ ἐπιστήμη, ἡ κιθάρα, ἡ γλῶσσα, ἡ γυνή, συμμορφοῦνται πρὸς τὸν κύριον αὐτῶν. Ἐχουσιν ἀξίαν, ἂν ὁ κύριός των δὲν στερεῖται τοιαύτης.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν κρίνεται ἐκ τῆς καταγωγῆς του, ἀλλ' ἐκ τῆς ιδίας αὐτοῦ ἀρετῆς. Τὸ μὲν σπρικὸν νῆμα γεννᾶται ἐκ σκωλήκων· ὁ δὲ χρυσὸς ἐκ χώματος· ἡ δὲ ἄγρωστις ἐκ βοείας τριχός· ὁ δὲ λωτὸς ἐξ ἰλῶος.

Δὲν πρέπει νὰ συνάπτῃ τις φιλίαν πρὸς ἐχθρόν, καίτοι προθυμότατον πρὸς τοῦτο δεικνύμενον. Τὸ ὕδωρ καὶ θερμανθὲν, σθεννύει· τὸ θερμὸν πῦρ.

Ἡ τοῦ κακοῦ φιλία ὁμοία ἐστὶ στάμνῳ ἐκ πηλοῦ, ἣτις εὐκόλως μὲν διαρρήγνυται, δυσκόλως δ' ἐπανορθοῦται· ἡ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ φιλία ὁμοία ἐστὶ στάμνῳ ἐκ χρυσοῦ, ἣτις δυσκόλως μὲν διαρρήγνυται, εὐκόλως δ' ἐπανορθοῦται. N.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

* Τὴν Ἑλλάδα θεοβαίως θὰ ἐνθυμεῖτο ὁ τῆς Ἰσπανίας βασιλεὺς Ἀλφόνσος ὁ 1^{ος}, ὅτε ἔλεγε τὸ ἀσεβὲς ἐκεῖνο: «Ἄν ὁ Θεὸς μὲ εἶχε συμβουλεύσῃ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς κτίσεως, ὁ κόσμος θὰ ἦτο ἀπλούστερος καὶ καλλιώτερα διατεταγμένος.» Ὁ Ἀλφόνσος πρέπει νὰ ἦτο φιλέλληνας. (Εἰρηναῖος Ἀσώπιος).

* Οἱ σχολαστικοὶ μας ὠνόμασαν, πιθανῶς, τὸ μανδύλιον *ρινόμακτρον*, διότι μόνη ἡ μύτη των συγκινεῖται καὶ τρέχει, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς οὐδέποτε ἡσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ν' ἀπομάξωσιν. (Ε. Δ. Ροῦδης).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Δύναται τις νὰ λησμονήσῃ τὸ ὄνομά του;

Ὁ Dumas ἀποκρίνεται ναι. Κύριός τις, διηγείται πού, μέλλων νὰ ὑπογράψῃ συμβόλαιον, ἐλησμόνησε τὸ ὄνομά του. Θρόμβοι ἰδρώτος ἔρρεον ἀπὸ τοῦ μετώπου τοῦ ταλαιπώρου, ὅστις μάλιστα διασκέλιζόμενος καὶ τρέχων ἄνω καὶ κάτω

τω ἠγωνίζετο νὰ ἐνθυμηθῇ αὐτό. Καὶ ἂν κατὰ καλὴν τύχην, προστίθῃσιν ὁ Dumas, δὲν ἐκάλει τις αὐτὸν κατ' ὄνομα, ἤθελε κατατρεχυνθῇ ὁμολογῶν ὅτι ἠγνόει πῶς ὠνομάζετο.

Εὐγενὴς πράξις.

Τὸ ἐπόμενον ἄγνωστον ἀνέκδοτον ἐκοινοποιήθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἐν Λιθόρνῳ συνδρομητοῦ τῆς Ἑστίας κ. Π. Γ. Σ. τ. Δ.

Κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν καιρὸν ὁ Δημήτριος Μουρούζης ἦν παντοδύναμος ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθὼς Μέγας τοῦ Διδανίου Διερχομένου, καὶ ἔχαιρε τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ Σουλτάνου εὐνοίαν, ἔζη ἐκεῖ καὶ ὁ Χαντζερῆς, ἀνὴρ μὲν πεπαιδευμένος, ἀλλὰ πανούργος καὶ εἰς τὴν ῥαδιουργίαν ἐπιρρεπής. Ὁ Μουρούζης ἐζήτησε τὸν διορισμὸν τοῦ Χαντζερῆ εἰς τὴν θέσιν Αὐθέντου τῆς Μολδαβίας, ὁ Βεζύρης δὲ, φίλος ὢν τοῦ Μουρούζης, τῷ ἐξέφρασε τὴν ἀπορίαν του, ὅτι μεσιτεύει ὑπὲρ ἀσπόνδου ἐχθροῦ του ἐν τῷ κρυπτῷ. Καὶ πράγματι, δὲν παρήλθε πολὺς καιρὸς καὶ ὁ Βεζύρης ἐγγχειρίζει τῷ Μουρούζῃ καταμνήσιν (ἀρτζοχάλ) εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν, προσαχθεῖσαν κατ' αὐτοῦ παρὰ τοῦ Χαντζερῆ, καί—ιδε, τῷ λέγει, τοῦτο τὸ ἐγγράφον, ἵνα ἐννοήσῃς διατὶ σοὶ ἐξέφρασα τὴν ἀπορίαν μου ὅταν ἐμεσίτευσας ὑπὲρ τοῦ Χαντζερῆ καὶ διατὶ δὲν θέλω τὴν προαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Ἀλλ' ὁ Μουρούζης, ἀφοῦ ἀνέγνωσε τὴν τρομερὰν ἐκείνην καταμνήσιν, τῷ λέγει—σοὺ ζητῶ καὶ πάλιν τὸν διορισμὸν σου καὶ τὸν ζητῶ ὡς χάριν πρὸς ἐμέ. Εἶσαι παράξενος (ἀδζαῆπ), τῷ λέγει ὁ Βεζύρης· δὲν ἐννοῶ τὸν λόγον τῆς ἐπιμονῆς σου... Ἀντὶ νὰ ἐκδώσωμεν τὴν καταδίκην ἣτις τῷ ἀξίζει, σὺ ζητεῖς θέσεις δι' αὐτόν. Ἐχει οἰκογένειαν, ἀπῆντησεν ὁ Μουρούζης, εἶνε πτωχός. Ἡ λύπη τὴν ὁποίαν, κατόπιν τῆς ἐμῆς διαγωγῆς πρὸς αὐτόν, θὰ αἰσθάνεται, σκληρὰ τιμωρία ἔσεται πρὸς αὐτόν. Ἀλλως τε δὲ ἱκανώτατος ὢν, θὰ γίνῃ ὠφέλιμος τόσο εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ὅσον καὶ εἰς τὸ Ὑψηλὸν Δεβλέτι. Ἐπιμένω λοιπὸν αἰτούμενός σοι τὴν χάριν ταύτην, παρακαλῶ δὲ δι' ἐμοῦ αὐτοῦ νὰ τῷ γείνῃ ἡ κοινοποίησις τοῦ διορισμοῦ του. Ἀς ἦναι, λέγει ἐπὶ τέλους ὁ Βεζύρης, τὴν δ' ἐπιούσαν ἔλαβεν ὁ Μουρούζης τὸ φερμάνι δι' οὗ ὁ Χαντζερῆς ἐστέλλετο Αὐθέντης εἰς τὴν Μολδαβίαν.

Τότε τὸν προσκαλεῖ ὁ Μουρούζης εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ τῷ δεικνύει τὴν καταμνήσιν ἣν κατ' αὐτοῦ εἶχε προσάξει εἰς τὸ Διδάνι, ἐρωτῶν αὐτὸν ἂν γνωρίζῃ τὸ ἐγγράφον... Ἐμβρόντητος ὁ Χαντζερῆς γενόμενος ἐπὶ τοιαύτῃ ἀπροσδοκῇ τροπῇ τῆς σεκυρίας του, ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Μουρούζης, κλαίων καὶ ἰκετεύων νὰ τῷ συγχωρήσῃ τὴν ἀπονενοημένην του πρᾶξιν καὶ νὰ μὴ τὸν καταστρέψῃ, χαρι-

ζόμενος εἰς τὴν ἀθάναν πτωχὴν οἰκογένειάν του. Ὅχι, τῷ λέγει οὗτος, οὐδὲν τι δύναμαι τοῦ λοιποῦ, ἡ διαγωγὴ σου εἶνε ἀξιοποινος, ἡ δὲ καταδίκη σου ἤδη ἐξεδόθη. Ἐγὼ ἐδῶ τὸ ὑψηλὸν σουλτανικὸν φερμάνι. . . Εἰς τοὺς λόγους τούτους ὁ δυστυχὴς Χαντζερῆς, ὡσεὶ αἰσθανόμενος ἤδη περὶ τὸν τράχηλόν του τὸ σχοινίον, ἐμεινεν ἀναίσθητος. Συνελθὼν μετ' ὀλίγον εἰς ἑαυτὸν, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Μουρούζη, καὶ ἰδὼν ὁποίου εἶδους φερμάνι ἐκράτει οὗτος εἰς τὰς χεῖράς του, ἐλειποθύμησε τὸ δεύτερον ἐκ τῆς ἀκρας συγκινήσεως. Ἐκαστος φαντάζεται τὰ περαιτέρω. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὁ Χαντζερῆς ἀνεχώρησε μετὰ τῆς συνήθους γνωστῆς πομπῆς εἰς Μολδαβίαν, ὅπου πράγματι διέπρεψεν. Κατόπιν κατεῖχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει θέσιν ἐπίσης ὑψηλὴν καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἐδραπέτευσεν εἰς Ῥωσίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν ἐν Μόσχᾳ ἐν γήρατι βαθεῖ, οὐχὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν. Ὁ δὲ υἱὸς του Τηλέμαχος ἦν ὁ γνωστός καὶ διακεκριμένος διερμηνεὺς ἐκεῖνος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσικῆς Πρεσβείας, ὅστις ἐτελεύτησεν ὀλίγον πρὸ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου.

Εὐφυὴς κλοπή.

Ἐν Κίτῃ συμβαίνει ἀπὸ τινος τὸ ἀκόλουθον περίεργον. Πολλοὶ τῶν Σινῶν ἀπώλεσαν τὸν μακρὸν καὶ προσφιλῆ πλόκαμον, ὅστις κρέμαται ὑπερσφάνως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των ἐν εἰδεί ὀφews. Εὐρωπαῖοι ἔμποροι κομῶν κόπτουσιν αὐτοὺς λαθραίως, ὅπως ὑπηρετήσωσι τὸ κάλλος τῶν γυναικῶν τῆς ἡμετέρας Ἡπείρου, οἱ δὲ Σῖναι, μὴ ὑποπευόμενοι τὸν λόγον καὶ τὸν τρόπον τῆς περιέργου ταύτης πλοκαμοκοπῆς, ἀποδίδουσιν αὐτὴν εἰς δαίμονας.

Ἀμερικανικὴ πυρκαϊά.

Ὁ κ. Τάκερμαν, ἐν τῷ συγγράμματί του «Οἱ Ἕλληνες τῆς σήμερον» διηγείται τὸ ἐπόμενον ἐπεισόδιον τοῦ ἀπὸ Βρεντησιού εἰς Παιραιᾶ διάπλου του. «Τὸ πλοῖον (Ἀμερικανικὸν πολεμικὸν) διέτρεχε δέκα μίλια τὴν ὥραν, ὅτε αἴφνης περὶ μέσας τὰς νύκτας ἀφυπνίσθημεν ἐκ τοῦ ἤχου τοῦ κώδωνος, τοῦ δηλοῦντος τὴν ὑπαρξίν πυρκαϊᾶς. Ταχέως περιβληθέντες τὰ προστυχόντα ἐνδύματα, ὠρμήσαμεν πρὸς τὴν θύραν τοῦ θαλαμίσκου καὶ ἐγενόμεθα θεαταὶ τῆς ἐπομένης σκηνῆς. Τὸ κατὰστροφμα ἦν ἤδη πλήρες ναυτῶν ἡμιενδεδυμένων, ἀνυποδῆτων καὶ ἀσκεπῶν, ὁ ἐπὶ κεφαλῇς ἀξιωματικὸς, στεντορεῖα τῇ φωνῇ, ταχέα ἐδίδε προστάγματα, σωλὴν δὲ δερμάτινος ἐπὶ τοῦ πλοίου μέχρι τοῦ παρὰ τὸ πρῶτον ἰστίον μέρους ἐξετείνετο καὶ τὸ ὕδωρ κατέκλυζε τὸ κατὰστροφμα ἄνθρωποι μετὰ πελέκειν καὶ σχοινίων ἐπέτων ὡς φρενῆρεις ἀπὸ ἐνὸς τοῦ πλοίου μέρους εἰς ἕτερον, καὶ ἡ ἀπελπιστικὴ διαταγὴ τοῦ ἀποκόψατε τοῦτο, ἀποκόψατε ἐκεῖνο, ἀν-

τήχει ὡς ψήρισμα θανάτου. Ἡ σκηνὴ αὕτη διήρκεσε περὶ τὰ εἴκοσι λεπτά, ἐπεκτῶθη δὲ διὰ τοῦ εὐπροσδέκτου προστάγματος: ἐπιστρέψατε εἰς τὰς θέσεις σας, μεθ' ὃ ταχέως τὸ πλοῖον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ κατὰστασιν καὶ πρὶν ἢ ἀποσυρθῶμεν, τὸ πᾶν εἶχεν ἡσυχάσει, ὡς εἰ οὐδὲν ἔκτακτον συνέβη. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς σκηνῆς ταύτης οὐδ' αὐταὶ αἱ γυναῖκες τὸ παράπαν ἀνησύχησαν, οὔτε τις ἐξ ἡμῶν ἔλαβε τὸν κόπον νὰ ἐρωτήσῃ, πόθεν εἴχε προέλθῃ ἡ πυρκαϊά, ἢ εἰς ποῖον κίνδυνον εἴχομεν ἐκτεθῆ ἡ ἀπάθεια ἡμῶν αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι τῇ προτεραίᾳ ὁ πλοίαρχος εἶχεν εἰπεῖ ἡμῖν ἰδιαιτέρως, ἐὰν τὴν νύκτα ταύτην ἀκούσητε ἀσυνήθῃ τινα θόρυβον, μὴ τρομάξητε, καθότι σκοπεύω νὰ προσκαλέσω τὸ πλήρωμα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος πρὸς ἐκγύμνασιν.

Ἦως ἐγευματίζεν ὁ Κυβερνήτης.

Ὡς γνωστὸν ὁ Κυβερνήτης ἦν ὀλιγόσιτος, τὸ δ' ἐπόμενον ἀνέκδοτον, τὸ ὁποῖον ἀποσπῶ ἐκ τῶν «Ἱστορικῶν ἀναμνήσεων» τοῦ κ. Ν. Δραγούμη, ὀρίζει καὶ τὸν θαυμὸν τῆς λιτότητος αὐτοῦ. «Ἀνγκασθεῖς ποτε νὰ μεταβῇ ἐξ Αἰγίνης εἰς Πόρον καὶ νὰ ἐπανέλθῃ τὴν ἐπιούσαν, ἐπέβη εἰς γολέτταν μικράν, δύο ἔχων συνοδοὺς, τὸν Γενικὸν Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας καὶ τὸν γράφοντα τὰς ἀναμνήσεις ταύτας. Καὶ ἡ μὲν ἡμέρα ἦτο ὥραία ὁ ἄνεμος ὥρως πνέων ἀντίπρως ἐβίαζε τὸ Σπετσιωτικὸν σκαφίδιον νὰ ἐναλλάττῃ ἀδιαικόπως ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς πρὸς τὴν προσήνεμον τὰς λευκὰς πτέρυγας καὶ νὰ λοξοδρομῇ. Βραδέως ἄρα ἐχωροῦμεν ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ ὁ πεπτικώτατος νεανικὸς στόμαχός μου ἐσπαράττετο δεινῶς ὑπὸ τῆς πείνης. Ἀνυπομόνως δὲ ἀνέμενον τὸ γεῦμα ἢ τὸ πρόγευμα, ὅτε εἶδον τὸν ὑπὸ τῆς Κυβερνήτου κρατοῦντα κυαθίσκον καὶ ἡμίκενον φιαλίδαν περιέχουσιν ὑγρὸν πρασινωπὸν. Καὶ νομίσας ὅτι ἦτο ἰατρικόν, ἔσως δὲ καὶ φοβηθεῖς μὴ ἐκ τούτου βραδύνη ἢ τράπεζα, ἔσπευσαν νὰ ἐρωτήσω τὸν ὑπὸ τῆς Κυβερνήτης οὗτος δὲ μειδιῶν ἀπεκρίθη ὅτι ἦτο τὸ ἐκ ζωμοῦ λαχάνων ῥόφημα, ὅπερ ἀπετέλει ὀλόκληρον τὸ γεῦμα τοῦ Κυβερνήτου.

— Καὶ ἡμεῖς! ἀνεσώθηκα μετὰ μεγίστης σπουδῆς.

— Ὑμεῖς, ἐπανελάθεν ὁ Ἐλβετὸς κλίνας ἐν εἰδεί μὲν σεβασμοῦ τὴν κεφαλὴν, πράγματι δὲ ἵνα κοῦψῃ εἰρωνικὸν μειδίαμα, ὑμεῖς θὰ γεύθητε εἰς Πόρον.»

Καὶ τῶντι ἐν Πόρῳ ἐγευθῆμεν τὸ ἑσπέρας.

Εἰς ἈΝΑΓΝΩΣΤΗΣ.

Ἀνακῆρυξον τὴν δημοκρατίαν ἐν τῷ οἴκῳ σου, μετὰ δὲ ταῦτα ζήτει αὐτὴν ἐν τῇ πόλει, εἶπεν ὁ Λυκούργος πρὸς τὸν προτιμῶντα ἀντὶ τῆς βασιλείας τὴν δημοκρατίαν.